

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Praha, 2014

David Polánka

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Totalitní výchova v Německu mezi lety 1933 a 1945

**Totalitarian training and education in Germany between
1933 and 1945**

PaedDr. Nataša Mazáčová, Ph.D.

David Polánka

Praha, 2014

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce PeadDr. Nataše Mazáčové, Ph.D. za podnětné návrhy a užitečné rady a především trpělivost.

Prohlášení o autorství bakalářské práce

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma **Totalitní výchova v Německu mezi lety 1933 a 1945** vypracoval samostatně a použil jen zdroje uvedené v seznamu literatury.

V Praze dne 14. 7. 2014.....David Polánka

Anotace

Bakalářská práce ,Totalitní výchova v Německu mezi lety 1933 a 1945‘ si klade za cíl potvrdit tezi, že aplikované výchovné postupy v totalitním zřízení odpovídají formě manipulace s populací státu obecně. Zároveň chce připomenout užívané metody.

Práce bude spočívat ve srovnání rysů totalitního systému u určitých autorů a konkrétních, zaznamenaných, výchovných praktik dané doby.

Klíčová slova

Třetí říše, totalita, výchova, Hitlerjugend

Anotation

Thesis, Totalitarian training and education in Germany between 1933 and 1945‘ aims to confirm the thesis that applied education practises in a totalitarian establishment corresponds to the form of manipulation of the states population in general. At the same time the methodology used is mentioned.

The work will consist of comparing the features of the totalitarian systém described by certain specific authors and recorded childrearing practises of the time.

Keywords

Third Reich, totalitarianism, education, Hitlerjugend

Seznam zkratek

NSDAP - Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Národně socialistická německá dělnická strana)

HJ – Hitlerjugend (Hitlerova mládež)

BDM - Bund Deutscher Mädel (Liga německých dívek)

Obsah:

1. Úvod	7
2. Obecné principy manipulace v totalitních režimech očima uznávaných autorit daných oborů.....	9
2.1 Základní definice a vymezení pojmu totalitarismus	10
2.2 Totalitarismus v díle Hannah Arendtové	12
2.3 Totalitarismus v díle Karla Reimunda Poppera	17
2.4 Totalitarismus jako kvazináboženství.....	25
3. Definice pojmu „výchova“	29
4. Prvky totalitarismu ve výchově německé mládeže.....	31
4.1 Výchova a výcvik v rámci Hitlerjugend	32
4.1.1 Izolace a zaměstnanost jedince	32
4.1.2 Propaganda a teror	34
4.1.3 Monopolní rys	41
4.1.4 Exkluzivita a marketing hnutí.....	43
4.1.5 Militantní charakter HJ.....	46
4.2 Výchova a vzdělávání ve školách.....	50
4.2.1 Vlastní vzdělávání.....	50
4.2.2 Kontrola Literatury naučné i beletrické	56
4.2.3 Elitní školy	58
4.3 Historické poslání a důraz na kolektivismus	62
4.4 Religiózní charakter a kvazi-náboženské prvky ve výchově nacistické mládeže	64
5. Závěr.....	68

1. Úvod

V této práci bych se rád zaměřil na totalitní výchovu v německy hovořícím prostředí v době, kdy docházelo k postupné totalitarizaci společnosti prostřednictvím vládnoucí strany NSDAPⁱ v čele s tzv. Führerem Adolfem Hitlerem. Tedy mezi lety 1933 a 1945.

Budu sledovat vliv totalitního systému na výuku ve školách a na výcvik a indoktrinaci v mládežnické skupině Hitlerjugend.

Přímým záměrem práce bude posoudit, jak dalece se odlišovaly nástroje totalitní výchovy v Německu od obecných principů totalitarismu, působících na veškerou společnost státu. A to samozřejmě s přihlédnutím ke specifiku nacistické ideologie. Jako nepřímý cíl práce bych rád poukázal na určité praktiky užívané k ovládnutí lidí, neboť se domnívám, že tyto je důležité znát k jejich účinnému předcházení, tím spíše na poli pedagogickém.

Metodologickým přístupem mojí práce je empiricko-komparativní analytický metodologický přístup.

V první části práce se zaměřím na stěžejní díla popisující typické znaky totalitarismu. Analyzovaná díla jsem se pokusil vybrat tak, aby zastupovala rozdílné, ale odbornou společností upřednostňované názory. Mezi tato díla patří především kniha „Původ Totalitarismu I. – III.“ Hannah Arendtové jako zástupce kontinentální filozofie se značným vlivem fenomenologie a existencialismu. Dále práci K. R. Poppera jako zástupce téměř (novo)pozitivismu pod vlivem tzv. „Vídeňského kroužku“, a anglosaského empiricko-nominalistického noetického přístupu. Tyto autory bych rád rozšířil o dílo Raimunda Arona „Demokracie a totalitarismus“ s typickým psychologizujícím nádechem, jehož zaměření na symbolické akty tvoří most k poslednímu z autorů Hansi Meierovi a jeho knize „Politická náboženství“ jako zástupci skupiny, jež se v totalitních režimech pokouší objevit jisté kvazináboženské projevy.

Ve druhé části této práce se pokusím dohledat konkrétní výchovné a vzdělávací postupy užívané v nacistické Třetí říši a budu je přirovnávat ke zmíněným znakům působení totalitního režimu na společnost obecně.

Toto téma jsem si vybral, neboť se pro svou extrémnost jedná o jednu z nejzajímavějších epoch dějin výchovy. Další výhodou je dostupnost dobových záznamů, vzhledem k tomu, že tento systém probíhal v moderní době a poměrně nedávné minulosti. Jiným důvodem může být podstatnost tohoto tématu vzhledem k prevenci nástupu nových totalit, jež mnoho různě

zaměřených učenců, jmenujme například českého filozofa a sociologa Václava Bělohradského, nepovažuje za nemožný.

V závěru bych rád zhodnotil, jaké totalitní prvky je možno najít v konkrétních výchovných metodách dané doby a do jaké míry se liší cílené totalitní působení na děti a mládež od obdobného přístupu k dospělým a celé společnosti.

2. Obecné principy manipulace v totalitních režimech očima uznávaných autorit daných oborů

Jak již bylo zmíněno, vymezení totality není přímo cílem této práce. Vzhledem k obsáhlosti a nejednotnosti přístupu nepovažuji za možné ani za vhodné v rámci rozsahu práce jmenovat skutečně všechny typické znaky totalitarismu, zaměřím se pro to na ty, které mě osobně přišli při četbě určitých autorů nejvíce markantní.

Budu vycházet především ze znaků, které ve své slavné knize „Původu Totalitarismu I-III“ uvedla Hannah Arendtová, dále budu pracovat s neméně slavným dílem K. R. Poppera „Otevřená společnost a její nepřátelé“. V závěru bych rád zmínil prvky kvazináboženství v totalitních systémech – v zaměření na německý nacionální socialismus, při tom budu vycházet především z knihy Hanse Meiera „politická náboženství“

Zpočátku bych se zaměřil na sémiologický význam slova a historický původ jeho vzniku. Slovo totalitarismus vychází z latinského „totus“ – tedy celý, což, dle mého názoru, vyjadřuje zapojení celé společnosti, její angažovanost v politice a účast na ideologii a zřejmě i rozšíření ideologie do všech oblastí společenského života. Co se týká původu termínu, bylo by možno jej vysledovat až do období Velké Francouzské revoluce, avšak obvykle se uvádí vznik pojmu v dané souvislosti do první poloviny 20. let ve spojení se jménem Giovanni Amendola. Vyskytly se i názory připisující tento pojem původně Benito Mussolinimu. Avšak, jak se dočteme v knize Politická náboženství Hansse Maiera: „Tento pojem ovšem nezavedl Benito Mussolini a jeho straničtí soupeřníci, nýbrž odpůrci fašismu z liberálně demokratického, socialistického a katolického tábora. Označení fašismu (a později nacismu a komunismu) výrazem ‚totalitární‘ pochází z toho, jak jej vnímají protivníci stojící vně, ne z původního sebeuvědomění těch, kteří se nacházejí uvnitř;...”¹

---

¹ – MAIER, Hans; Politická náboženství Totalitní režimy a křesťanství; Centrum pro studium demokracie a kultury 1999; ISBN 80 – 85959-43-7, str. 21

2.1 Základní definice a vymezení pojmu totalitarismus

Definovat totalitarismus není zcela jednoduché a vzhledem k rozsahu této práce ani nebude možné se tímto přespříliš zabývat. Nejprve jsem si dovolil použít příručku, jež vznikla v rámci studia politologie na Policejní Akademii České republiky jako reprezentanta fakticky zaměřené literatury vycházející z určitého konsenzu současné společnosti. Charakteristické znaky totalitarismu jsou zde shrnuty v několika bodech, které vychází ze „sympózia o totalitarismu“ z roku 1953 spojená především se jmény C. J. Friedrich a Z. Brzezinský, jejichž charakteristika je dnes považována přímo za „klasickou“. „Podle výše uvedených autorů je možné termínem „totalitní“ označit jak fašistický, tak bolševistický režim na základě tzv. „šesticípého syndromu“:

„Má oficiální ideologii, která se těší téměř religiózní neomylnosti;

V těchto systémech vládne obvykle jedna strana, vedená zpravidla jedním člověkem a ta kontroluje práci vlády;

Policie vyhlazuje pomocí síly a zastrašování politické disidenty;

Monopol na sdělovací prostředky zajišťuje vyjadřování jen politicky „spolehlivých“ a ideologicky „nezávadných“ názorů;

Stát má monopol na zbraně a může tedy jako jediný použít sílu;

Pro totalitní státy je charakteristická státní kontrola nad všemi aspekty hospodářského života.“² (Přičemž šestý bod centrálně řízené ekonomiky se zcela netýká nacistického Německa)

Podobnou bodovou charakteristiku bychom našli také v knize Reymonda Arona, francouzského filozofa židovského původu, který patří mezi největší autority ve vymezování a studiu totalitních režimů a který je také zastáncem nezpochybnitelné přítomnosti religiózních prvků, jímž se hodlám věnovat ke konci této kapitoly. Fenomén totalitarismu charakterizuje podle pěti základních jevů takto:

„1.) Fenomén totalitarismu patří k režimu, který poskytuje jedné straně monopol na politickou moc.

---

² – DANICS, Štefan; Úvod do politologie na PA ČR, Praha 2006, str. 102

2.) Monopolní strana je vedena nebo vyzbrojena ideologií, které přikládá absolutní autoritu a která se v důsledku toho stává oficiální státní pravdou.

3.) K šíření této oficiální pravdy si pak stát vyhrazuje dvojí monopol, monopol prostředků násilí a monopol prostředků přesvědčování. Všechny komunikační prostředky, rádio, televize, tisk, jsou řízeny a ovládány státem a těmi, kdo ho zastupují.

4.) Většina ekonomických a profesních aktivit je podřízena státu a stává se jistým způsobem součástí státu samého. Protože stát je neoddělitelný od své ideologie, je většina ekonomických a profesních aktivit zabarvena oficiální pravdou.

5.) Protože všechno je státní činnost a protože každá činnost je podřízena ideologii, je chyba, které se někdo dopustí v ekonomické nebo profesní činnosti, současně chybou ideologickou. Odtud vyplývá nakonec politizace, ideologické přehodnocení všech možných chyb jednotlivců a jako závěr teror policejní i ideologický.“³

Vzhledem k tomu že se nadále budu věnovat pohledu na totalitní zřízení v podání dvou filozofů kontinentální Evropy, ať už se bude jednat o K. R. Poppera vycházejícího z tzv. „Vídeňského kroužku“, či H. Arendtovou, která jest ovlivněna především fenomenologií, domnívám se, že by bylo vhodné ve zkratce uvést také přístup anglosaských autorů, kteří by podle Maiera obraz totality viděli jako „politická moc, které chybí zpětné vazby a která není vyvážena v rámci systému, není ujařměna ani parlamentárně, ani administrativně. Tato politická moc nastupuje s jinými nároky, než byly nároky tradiční politiky v ‚normálních zemích‘, které byly ukryty v ústavě a zvykovém právu, v rozdělení moci a společenském pluralismu. Zaměřuje se na utváření celého lidského života, prostupuje jeho nejhlubší roviny, rovinu chování, dokonce myšlení každého jedince.“⁴ „Tento rys totality, ‚totalitarismus‘ – otevřené vyznávání vlády útlatu a násilí, rezignace na státoprávní řád, militarizace a ‚teatralizace‘ veřejného života, nutná přítomnost vůdce a strany, používání ulice jako ‚masmédia‘ ...“⁵

---

³ ARON, Raymond. Demokracie a totalitarismus, 2. Vyd. Brno: Atlantis, 1993, ISBN 80-7108-064-0, str. 158

⁴ MAIER Hans, Politická náboženství Totalitní režimy a křesťanství; Centrum pro studium demokracie a kultury 1999; ISBN 80 – 85959-43-7, str. 20

⁵ Tamtéž str. 21

2.2 Totalitarismus v díle Hannah Arendtové

K. R. Poppera a Hannah Arendtovou jsem vybral především jako zástupce protichůdných přístupů nejen k historicitě totalitarismu. K. R. Poppera jako zástupce skupiny (do které bychom řadili i E. H. Carra, J. L. Talmona a další), jež považují totalitarismus za imanentní rys lidské povahy, který se opakovaně objevuje v průběhu historie v různých společnostech. Příkladem může být starověká Sparta, kalvínská Ženeva, či jakobínská Francie.

Naproti tomu H. Arendtová je, spolu s například G. Sartorem a dalšími, typickým představitelem pojetí, které vidí totalitarismus jako důsledek moderní masové společnosti, kde jsou jedinci v dostatečné vzájemné izolaci a která je zároveň dostatečně technicky vyspělá pro ovládání celého člověka mimo jiné prostřednictvím médií.⁶

Jak již bylo řečeno, Hannah Arendtová považuje za podstatný předpoklad pro možnost vzniku totality v určité zemi přítomnost masové společnosti. Tato společnost se vytváří především na počátku 20. století mezi účastníky první světové války a přímo souvisí s rozpadem třídní společnosti.⁷ „Masové hnutí, jemuž předcházela atomizace společnosti a extrémní individualizace, přitahovalo zcela neorganizované lidi, typické „nezávislé“ (daleko snáze a dříve než sociabilní, neindividualistické členy tradičních stran), kteří vždy z individualistických důvodů odmítali uznávat společenská pouta, či povinnost.“⁸ Tato atomizace a individualizace jedinců zpřetrháním společenských vazeb je pro totalitní společnost naprosto zásadní, neboť čím větší počet co nejizolovanějších jednotlivců se ve společnosti nachází, tím lepší jsou předpoklady pro nástup totalitního systému. Samozřejmostí je, že masové hnutí podobné tomu nacistickému se zaměřuje – alespoň zpočátku - právě na tento typ nevyhraněných politicky lhostejných potenciálních voličů, přičemž občané vyhranění přicházejí na řadu až když je hnutí dostatečně silné a disponuje větší, nejen, politickou mocí. Takovýto jedinec vůbec nemusí být především hloupý a nevzdělaný, jak by se mohlo zdát a jak poukazuje H. Arendtová jen o několik řádků níže: „Hlavním znakem masového člověka není brutalita či primitivnost, nýbrž osamocení a nedostatek normálních sociálních vztahů.“⁹ V rámci izolace je zapotřebí ideologicky zapojit

---

⁶ DANICS, Štefan; Úvod do politologie na PA ČR, Praha 2006, str. 102

⁷ „Tato masa všeobecně nespokojených a zoufalých lidí prudce vzrostla v Německu a Rakousku po první světové válce, kdy se k devastaci způsobené vojenskou porážkou přidala inflace a nezaměstnanost; ...V atmosféře rozpadu třídní společnosti se zrodila psychologie evropského masového člověka.“ ARENDTOVÁ Hannah, Původ totalitarismu I – III, OIKOYMENH Praha 1996, ISBN 80 – 86005-13-5 str. 442

⁸ tamtéž str. 444

⁹ tamtéž str. 444

jedince jako celek a pojmout všechny oblasti jeho života a totálně ho indoktrinovat. Zároveň je zde snaha odpoutat jedince od dosavadních společenských vazeb, které nesouvisí s hnutím, včetně rodiny.¹⁰ Takovéto bezprizorní vrtkavé masy lidí musí mít ovšem velké zastoupení ve státě.

Dalším důležitým znakem je tedy velikost státu, respektive jeho lidnatost. Neboť jakmile se hnutí chopí moci, je potřeba dostatečný „lidský materiál“ pro rozvoj totalitarismu, neboť dochází k velkým ztrátám vzhledem k neodvratným čistkám. V opačném případě dojde „jen“ k nastolení určitého typu třídní, či stranické diktatury. Podobně jako tomu bylo u nás v 50. letech. Z toho důvodu také dochází v Německu k rozvoji totality až s rozšiřujícím se územím během válečného konfliktu.¹¹

Ačkoli se v totalitním zřízení zpravidla vyskytuje nějaká ústřední ideologie, která je stálá a neměnná, dalším znakem, který totalitní hnutí musí mít, je neustálá proměnlivost. H. Arendtová upozorňuje na to, že „totalitní hnutí jsou posedlá máníí permanentního pohybu; totalitní hnutí si může uchovat moc pouze potud, pokud se hýbe a uvádí do pohybu vše kolem sebe.“¹² Tato absence smyslu pro kontinuitu pak může, vzhledem k proměnlivosti postojů vyhodnocujících neadekvátnost přístupu, souviset s předchozím zjištěním, neboť dochází k represím skupin, které donedávna žádnému ohrožení nepodléhaly. Zároveň dochází ke stupňování agrese, neboť je nutné udržovat opozici, tzv. „objektivního nepřítele“. Neboť bez nepřítele nemá toto hnutí cíl a tím pádem ani opodstatnění. A tak dochází například ke stupňování klasifikace toho, kdo je židem od židů „stoprocentních“ po represe na židech, jež mají jen jednoho z prarodičů židovského původu.¹³ Neustálý boj s „objektivním nepřítelem“ je pro totalitu zvlášť podstatný. „Kategorie objektivních nepřátel přežívá první ideologicky vymezené nepřátele hnutí; jsou objevováni noví objektivní nepřátelé podle měnících se okolností.“¹⁴

Zmíněné masy se pak zpravidla ideologicky ztotožňují s jediným charismatickým vůdcem stany, jak popisuje Hannah Arendtová: „totalitní vůdce je v podstatě pouhým funkcionářem mas, které ovládá... Bez něj by neměly (masy) vnější zastoupení a zůstaly by beztvorou hordou; vůdce by ovšem bez mas de facto neexistoval. Hitler, který si byl plně vědom této vzájemné závislosti,

---

¹⁰ ARENDTOVÁ Hannah, Původ totalitarismu I – III, OIKOYMENH Praha 1996, ISBN 80 – 86005-13-5 str. 450

¹¹ Tamtéž str. 435; podle Merkelovy klasifikace dochází v Německu k totalitě až od roku 1938

¹² Tamtéž str. 430

¹³ Tamtéž str. 454

¹⁴ Tamtéž str. 575

vyjádřil tuto skutečnost v jednom svém projevu adresovaném SA: „Vše co jste, jste skrze mě; vše, co jsem já, jsem skrze vás.“¹⁵ U funkcionářů strany dokonce dochází k jakési identifikaci přímo s vůdcem. Ten za ně bere plnou zodpovědnost a oni naopak prosazují naprosto jeho vůli. I to může být znakem odlišujícím totalitu od prosté diktatury, kde zástupci sestupné hierarchie nejsou něčím na způsob vtělení jednotné mysli.¹⁶ Na druhou stranu nejvýše postavení představitelé jsou do značné míry nezávislí na obsahu vlastní ideologie, stejně jako uctívání vůdce. Oboje je pro ně jen „... prostým organizačním důsledkem v organizaci tohoto typu; je ho zapotřebí (vůdce), ne jako osoby, nýbrž jako funkce, a jako takový je pro hnutí nepostradatelný“¹⁷ Z tohoto důvodu také existuje určité odstupňování mezi různými skupinami v rámci strany, ať už se jedná o sympatizanty, členy aj..., neboť bez tohoto „narázníkového“ přechodu by byl kontrast mezi realitou a radikálním ideologickým světem příliš kontrastní, přičemž funkcionáři jsou pochopitelně dosazováni shora.¹⁸ Podobně bývá v totalitním systému zachován aparát původní oficiální vlády, který je postupně zbaven většiny pravomocí, které přejdou na odpovídající stranické organizace, vykonávající prakticky obdobný úřad.¹⁹ Tato multiplikace úřadů slouží nejprve k destabilizaci společenské situace a po převzetí moci k rychlému ovládnutí celé společnosti. (Existují dokonce záznamy stížností například ministra vnitra, že větší pravomoci má místní vedoucí SS.)– „Multiplikace úřadů byla nesmírně užitečná pro ustavičné přenášení moci; navíc déle zůstává totalitní režim u moci, tím víc narůstá počet úřadů a možnost zaměstnání výlučně závislého na hnutí, jelikož zbavení úřadu pravomoci nikdy neprovází jeho zrušení.“²⁰ Toto je jeden z mnoha aspektů, které totalitnímu režimu zaručují určitou odolnost vůči palácovým převratům, protože „jednou z nejpozoruhodnějších charakteristik totalitních diktatur je, že v nich úplně chybějí palácové revoluce; úspěšné i neúspěšné.“²¹ „Modelem občana totalitního státu je Pavlovův pes, exemplář lidského druhu redukováný na nejzákladnější reakce, které lze kdykoliv likvidovat a nahradit jinou reakcí.“²²

---

¹⁵ Tamtéž str. 454

¹⁶ „Tato úplná identifikace vůdce s každým jmenovaným nižším vůdcem a tento monopol zodpovědnosti za všechno, co je konáno, jsou také nejvýraznějšími znaky rozhodného rozdílu mezi totalitním vůdcem a obyčejným diktátorem nebo despotou.“ - tamtéž str. 514

¹⁷ Tamtéž str. 530

¹⁸ Tamtéž str. 506

¹⁹ Tamtéž str. 510, 540

²⁰ Tamtéž str. 547

²¹ Tamtéž str. 553

²² Tamtéž str. 450

Tímto totalitní systém obecně překračuje hranici pouze politického hnutí. Na frontovou generaci také nejvíc působil apel odpovídající jejich zákopové zkušenosti – „zkušenosti permanentní aktivity uvnitř zdrcující osudovosti“, která přímo odpovídala jejich požadavkům na otázku vlastní identity.²³

Jedním z nejzásadnějších pojmů spojených s totalitarismem v díle Hannah Arendtové je pojem teroru. Tento teror však nebyl způsobován jen zevnějšku pomocí mašinérie násilí produkovanou především tajnou policií, ale i zevnitř prostřednictvím ideologie.²⁴ Zároveň tento teror nezačal klesat po vyhlazení větší části opozice, jak by se mohlo zdát, ale naopak se stupňoval úměrně s úbytkem vzdoru a tak to působí, proti předchozím předpokladům myslitelů z vnějšího – netotalitního prostředí, že opozice naopak zmírňovala jeho dopad na obyvatelstvo, pokud ještě třímala alespoň nějakou moc.²⁵ Teror ovšem bylo potřeba – a to především zpočátku, když ještě nepřevzala strana naprostou moc – doplnit propagandou, která se „stala druhou stranou téže mince“, a to proto, že teror bez propagandy nedosahuje kýženého psychologického účinku, zatímco propaganda bez teroru nedosahuje patřičné údernosti.²⁶ Společně tvoří dva pilíře „psychologické války“, přičemž „Teroru totalitní režimy užívají, i když psychologických cílů jeho užití už bylo dosaženo: jeho skutečná hrůznost je v tom, že vládne nad zcela podmaněnou populací.“²⁷ Tam, kde vláda teroru dosáhla dokonalosti, jako v koncentračních táborech, propaganda zcela mizí; v nacistickém Německu byla dokonce výslovně zakázána. Jinými slovy: „propaganda je jedním, a možná nejdůležitějším nástrojem totalitarismu ve styku s netotalitním světem, teror je naopak vlastní podstatou jeho formy vlády.“²⁸

H. Arendtová často vymezuje totalitarismus jeho srovnáváním s různými autoritářskými režimy. Protože však pro vymezování v takovém rozsahu není v této práci dostatečný prostor, zmíním jen několik příkladných rozdílů. Jedná se o: absenci hierarchie v totalitním hnutí, ať už je u moci, nebo nikoli, což je základní protiklad k autoritářskému režimu, jehož je hierarchie základním pilířem. Naopak v totalitě stojí v přímém protikladu k principu totálního ovládnutí.

---

²³ Tamtéž str. 461

²⁴ Tamtéž str. 454

²⁵ Tamtéž str. 537

²⁶ Tamtéž str. 473; Není žádným tajemstvím, že nacistická propaganda v rukou J. Goebbelse byla na svou dobu nesmírně pokroková a že používané prvky psychické manipulace jsou základem pro studium reklamy a marketingu v dnešní době.

²⁷ Tamtéž str. 473

²⁸ Tamtéž str. 476

Jiným příkladem může být omezení, restrikce svobody, ke kterému v autoritářství dochází, ale nikoli její úplná eliminace. Naproti tomu u totality je, nejen odstranění svobody, ale posléze i lidské spontánnosti, naprosto nevyhnutelné.²⁹

Dalším typickým znakem totalitního hnutí jsou jeho globální zájmy. Tento aspekt není u nacismu zrovna patrný, ale jak se H. Arendtová snaží prokázat, proklamace německého národa je pouze dočasná. Ve skutečnosti má dojít k vedení vyšší rasou, která se teprve začíná vytvářet, a to právě prostřednictvím výchovy pro sbory SS, které probíhaly právě v Hitlerjugend. A. Hitler mluvil o rase „árijské“, Himmler pak o rase a říši „germánské“³⁰ (tzn.: že Němci jsou jen předstupněm).

---

²⁹ Tamtéž str. 551

³⁰ Tamtéž str. 559-560

2.3 Totalitarismus v díle Karla Reimunda Poppera

Úplně odlišný přístup nastiňuje K. R. Popper. Popperův popis totality spočívá v kritice klíčových myslitelů. Přiznám se, že mi tento přístup není zcela blízký. Proto bych zpočátku rád uvedl svoji osobní krátkou kritiku Popperova díla, neboť si jsem vědom, že ovlivňuje můj pohled na jeho charakteristiku totality. Předně je zde přehlížen rozdíl mezi onticitou a ontologií, kdy dochází ke zpředměťování metafyzických principů, idejí, jejich zasazováním do času a prostoru. Dále na mě negativně zapůsobilo přímo nemístné odvozování, i například ztotožnění chudiny s dobyt看 jen kvůli přirovnání vládce k pastýři.

Se zcela odlišným náhledem na Ústavu se setkáme například u Jana Patočky. Je asi jasné, že pokud se Platóna snaží vykládat nominalista, dojde k určitému nesouladu.

Jak již bylo zmíněno, K. R. Popper nerozlišuje mezi diktaturami a tyranii dřívejších dob a moderní totalitou. V rámci vlastního přístupu k Platónově času, vyvozuje z jeho degenerativních tendencí časovou posloupnost od ideálního stavu k méně ideálnímu v rámci sukcesivního času. Dochází k závěru, že k vytvoření ideálního státu dojde zastavením tohoto vývoje, čímž nastane sjednocení s ideou státu. Podle mého se jedná o nepochopení ontologické podstaty idejí a jejich ontické neuchopitelnosti. V rámci poněkud materialistického přístupu: „Podle Platóna je hnací silou „sociální dynamiky“ vnitřní svár, třídní boj, podněcovaný sobeckým, zvláště materiálním či ekonomickým zájmem.“³¹

Na druhou stranu upozorňuje na zajímavý fakt linie jdoucí od Platóna přes realismus ve středověkém sporu o univerzálie k logicky souvisejícímu racionalismu a následném vývoji v rámci německé klasické filozofie a idealismu, který z mého pohledu souvisí přímo s kolektivismem a na této půdě nám skutečně vznikají moderní systémy totalitní – především marxismus (kterého obdivuje za jeho materialismus, jež mě na Marxovi nejvíce irituje), ale i nacismus. Není proto náhodou, že tyto dva směry vznikají na půdě Německa.

„Magickou, kmenovou či kolektivistickou společnost budu také dále nazývat uzavřenou společností, zatímco společnost, v níž se jednotlivci musí rozhodnout osobně, budu nazývat společností otevřenou.“³²

Podle K. R. Poppera je jedním ze základních aspektů pro opakovaný výskyt totalit v lidské společnosti především „Historicismus“, jehož charakteristiku uvádí na začátku své knihy o

---

³¹ POPPER Karl Reimond, Otevřená společnost a její nepřítel I.; OIKOMEN Praha 1994, ISBN 80-85241-53-6, str. 45

³² Tamtéž str. 158

otevřené společnosti – „Všeobecně se soudí, že vpravdě vědecký či filozofický přístup k politice, a vůbec hlubší pochopení života ve společnosti, musí být založeny na reflexi a interpretaci dějin lidstva. Zatímco obyčejný člověk považuje okolnosti svého života a význam svých osobních zkušeností a každodenních zápasů za dané, musí sociální vědec či filozof, dle obecného mínění, pohlížet na věci z vyšší roviny. Jednotlivce tak považuje za pěšáka, za poněkud bezvýznamný nástroj obecného vývoje lidstva, a shledává, že vskutku důležitými herci na jevišti dějin jsou buď velké národy a jejich velcí vůdcové, nebo možná velké třídy či velké ideje. Ale takový názor je možný jen tehdy, pokusí-li se dotyčný sociální vědec či filozof pochopit význam hry předváděné na jevišti dějin; pokusí-li se pochopit zákony historického vývoje. Podaří-li se mu to, bude s to předvídat budoucí vývoj. Možná pak postaví politiku na pevný základ a dá nám praktickou radu – prozradí nám, která politika pravděpodobně uspěje a která selže.“³³ Zmíněný historicismus je pak možno dělit na teismus, kde hovoříme o Bohem vyvoleném národě, na biologický historicismus – kde se osudové poslání opírá o rasu (sem by bezesporu patřil právě Nacismus), a na ekonomický historicismus, kde by nositelem poslání byla určitá třída (zde se evidentně jedná o Marxismus). Tento historicismus je spojen s určitým kolektivem – například národem a má tedy prvky kolektivismu a podle K. R. Poppera můžeme najít jeho původ v tribalismu.³⁴ Za prvního myslitele historicistické povahy považuje v evropské tradici Herakleita z Efezu, jehož všeprostupující řád – Logos je Popperovi trnem v oku. Jeho nepřátelství vůči otevřené demokratické společnosti pak shledává již v jeho původu.³⁵ A samozřejmě jeho vírou v zákon osudu.³⁶ Jeho slavný výrok o mnohoučenosti pak považuje za útok na soudobou vědeckou komunitu.³⁷

Zbytek prvního dílu se věnuje vysvětlování toho, jakým způsobem za vznik totality může filozofická linie participující na platónském základě opíraje se o vlastní, řekněme netradiční a chvílemi dost kontroverzní výklad Platónových dialogů v kombinaci s fakty z jeho života. Podle Poppera Platón považuje nastávající věk demokracie, jehož je současníkem, za důsledek degenerace lidské společnosti v běhu dějin. Platón údajně preferuje stará aristokratická zřízení, včetně spartského, před stavem demokratickým.³⁸ Přičemž z určitých prvků eugeniky, které je

---

³³ Tamtéž str. 18

³⁴ Tamtéž str. 19

³⁵ Tamtéž str. 22

³⁶ Tamtéž str. 23

³⁷ Tamtéž str. 24

³⁸ Tamtéž str. 28

možno v Ústavě reálně najít, vyvozuje přímo rasismus: „V každém případě podle něho (Platóna) politická degenerace spočívá hlavně v degeneraci mravní (a nedostatečném poznání); mravní degenerace je pak způsobena především degenerací rasovou.“³⁹ Platón by podle K. R. Poppera chtěl dění, které je nedokonalé zastavit, jako je stabilní idea. Přičemž zastavení interakce a změn na politickém poli v rámci určitého státu nutně vede k totalitizaci společenského systému. „Ať je tomu jakkoli, Platón určitě věřil v obojí: ve všeobecnou historickou tendenci k úpadku a v možnost, že další úpadek v politické oblasti lze zastavit tím, že zastavíme každou politickou změnu.“⁴⁰ Zároveň však v Platónově díle nachází i diametrálně odlišný přístup tzv. „sociálního inženýrství“, jež spočívá především ve vlivu člověka na vlastní osud i historický vývoj.

Platónovu noetiku nazývá „metodickým esencialismem“, který je pro něj taktéž podstatným prvkem. Do protikladu uvádí vědecké poznávání pomocí „metodického nominalismu“.⁴¹ Popper se snaží bojovat za nedokonalý systém proměnlivé liberální demokracie proti utopickému zřízení Platónova státu, nesoucí -podle mého- především symbolický charakter. Platónův stát považuje za stát kastovní, v čemž spatřujeme další znak – H. Arendtová v této souvislosti mluvila o určité exkluzivitě příslušnosti k hnutí zároveň s jeho masovostí. „Byl to stát otrokářský, a proto je Platónův nejlepší stát založen na nejpřísnějších třídních rozdílech. Je to stát kastovní. Problém s vyhnutím se třídnímu boji je vyřešen nikoli zrušením tříd, nýbrž tím, že vládnoucí třída dostane takovou nadřazenost, že ji nelze ohrozit.“⁴² Popper zde nachází další společný stěžejní prvek mezi totalitou a Platónem a to v rozpadu rodiny v tradičním slova smyslu.⁴³

Zásadním rozdílem mezi otevřenou a uzavřenou společností shledává Popper ve východiscích při rozlišování přírodních a normativních zákonů. „Naivní monismus“, jak jsem označil výchozí bod, je stadiem, v němž ještě není rozlišeno mezi přírodními a normativními zákony.⁴⁴ Naivní monismus pak lze dělit na „naivní naturalismus“, kdy je věřeno, že osudové jevy jsou nezměnitelné a dalším stádiem „naivní konvencionalismu“ spočívající ve vládě vyšší moci, která je ovšem člověkem změnitelná. Do opozice pak staví „kritický dualismus“, případně „konvencionalismus“. „Ve vývoji řecké filozofie se tento dualismus skutečnosti a norem ohlašuje

---

³⁹ Tamtéž str. 29

⁴⁰ Tamtéž str. 29

⁴¹ Tamtéž str. 38-39

⁴² Tamtéž str. 50

⁴³ Tamtéž str. 52

⁴⁴ Tamtéž str. 62

jako protiklad mezi přírodou a konvencí.“⁴⁵– Ten spočívá v tom, že normy jsou tvořeny lidmi a neseme za ně plnou mravní odpovědnost a jsou kdykoli změnitelné. Jak jsem již zmínil, Popper předpokládá, že Platón chtěl sestavit ideální stát a tím zastavit jakoukoli změnu⁴⁶. Dále stabilní třídní nadvládu. K jejímu dosažení je třeba několik prvků, jež popisuje na Platónově ideálním státě. Jsou jimi:

„(A) Přísné oddělení tříd; tj. vládnoucí třída, skládající se z pastýřů a hlídacích psů, musí být přísně oddělena od lidského dobytka.

(B) Ztotožnění osudu státu s osudem vládnoucí třídy a výlučný zájem o tuto třídu a její jednotu. K této jednotě patří přísná pravidla šlechtění a výchovy této třídy a přísný dohled nad zájmy jejích členů, spojený s kolektivizací těchto zájmů.

Z těchto základních prvků je možno odvodit další, např. tyto:

(C) Vládnoucí třída má monopol na vojenské zdatnosti a výcvik, na právo nosit zbraň a získat vzdělání; je však vyloučena z jakékoli účasti na ekonomické činnosti, zvláště vydělávání peněz.

(D) Musí existovat cenzura veškeré intelektuální činnosti příslušníků vládnoucí třídy a neustálá propaganda, jejímž cílem je formovat a unifikovat jejich mysl. Je třeba zarazit či potlačit jakékoli novinky ve vzdělání, zákonodárství a náboženství.

(E) Stát musí být soběstačný. Musí usilovat o hospodářskou autarkii, neboť jinak by vládci buď záviseli na obchodnících, nebo by se sami stali obchodníky. První z těchto alternativ by ohrožovala jejich moc, druhá jejich jednotu a stabilitu státu.“⁴⁷

Dalším aspektem, kterým se K. R. Popper zabývá, je pojetí spravedlnosti: „Dokonce i podle kritiků Platóna se jeho politická teorie i přes určité analogie výrazně odlišuje od moderního totalitarismu svým cílem: štěstím občanů a vládou spravedlností“ ... „obyčejný člověk dosahuje takového štěstí, jaké přísluší jeho přirozenosti.“⁴⁸ Z tohoto vyvozuje, že Platónova spravedlnost spočívá v zastavení změn a přísné třídní nadvládě v rámci kastovního systému.⁴⁹ „Jak jsme

---

⁴⁵ Tamtéž str. 63

⁴⁶ Tamtéž str. 84

⁴⁷ Tamtéž str. 84-85

⁴⁸ Tamtéž str. 85

⁴⁹ Tamtéž str. 87

viděli, je spravedlnost definována jako to, co prakticky slouží zájmu jeho totalitárního státu.⁵⁰ Do protikladu staví tzv. humanitní spravedlnost:

„a.) rovné rozdělení povinnosti občanství, tj. těch omezení svobody, která jsou v životě ve společnosti nutná; b.) rovné postavení občanů před zákonem, pokud ovšem c.) zákony neprotěžují a ani nediskriminují jednotlivé občany, skupiny, či třídy; d.) nestrannost soudů; a e.) rovný podíl na výhodách (a nejen na povinnostech), které může členství ve státě nabídnout svým občanům.“⁵¹

Podle Poppera se pojem spravedlnost u Platóna nevztahuje na vztahy mezi lidmi, ale na stát jako celek, který je založený na stabilním vztahu mezi třídami.⁵² Bez podstatného prvku isonomie – rovnosti před zákonem a určitého „protekcionismu“ namísto toho.⁵³

Platón je pro Poppera taktéž extrémní prosazovatelem kolektivismu. „V politické oblasti je pro Platóna jednotlivce ztělesněním samého zla.“⁵⁴ „V Zákonech Platón učí, že bohové přísně potrestají všechny ty, kdož jsou na nesprávné straně konfliktu mezi dobrem a zlem, a ten je vysvětlován jako konflikt mezi kolektivismem a individualismem.“⁵⁵ Dále vyčítá Platónovi, že v jeho státě nedochází k institucionální kontrole vládců.⁵⁶ Že v etice spojil altruismus s kolektivismem, podobně jako ve výchově spojil výchovu a teorii vůdcovství.⁵⁷ Má pravdu, že nastíněný systém působí dost elitářsky „Tato tendence mění náš vzdělávací systém v závodíště a průběh studia v překážkový běh.“⁵⁸ S tím souvisí i to, že vůdcové jako jediný ve státě smějí (ve státní prospěch) mluvit nepravdu.⁵⁹

---

⁵⁰ Tamtéž str. 133

⁵¹ Tamtéž str. 86

⁵² Tamtéž str. 88

⁵³ Tamtéž str. 105

⁵⁴ Tamtéž str. 99

⁵⁵ Tamtéž str. 132

⁵⁶ Tamtéž str. 118

⁵⁷ Tamtéž str. 119

⁵⁸ Tamtéž str. 126

⁵⁹ Tamtéž str. 128

Z pasáže o příměsích kovů v jednotlivcích, která evokuje jakousi Platónovu eugeniku, vyvozuje, řekl bych trochu unáhleně, že Platón je rasista.⁶⁰

Podle Poppera je ve výsledku Ústava vlastně dílo, jež má prosadit Platónův nárok na trůn, o který údajně Platónovi především šlo. „Avšak to může znamenat pouze jedině: filozofem-králem je sám Platón, a Ústava nárokuje jeho královskou moc – moc, kterou považoval za své právo.“⁶¹ Samozřejmě kritizuje Platónovu metodologii, jež nazývá „utopické inženýrství“, které spočívá v tom, že se nejprve ve vývoji dějin zvolí cíl a pak se teprve volí prostředky. Do protikladu pak staví přístup, který je podle jeho slov správný a ten nazývá „postupným inženýrstvím. „Postupné inženýrství proto přijme metodu zkoumání největších a nejpálčivějších zel ve společnosti a boje proti nim, namísto zkoumání a prosazování největšího a konečného dobra ve společnosti.“⁶² Utopické inženýrství vyžaduje pak, podle Poppera, zapojení mas.

Zajímavým prvkem je také „estetství“, které je příčinou radikálního přetvoření celé společnosti. „... tj. s touhou vybudovat svět, který není jen o něco lepší a racionálnější než náš svět, nýbrž který je zbaven veškeré své špatnosti...“⁶³ Naopak věří jen v postupnou přeměnu (podobně jako například T. G. Masaryk) „Toto je prostý důvod, proč své instituce musíme reformovat po malých částech, dokud nezískáme se sociálním inženýrstvím více zkušeností.“⁶⁴ Lidé prostě nemají sklouznout k naivnímu „romantismu“.

Aristotelův koncept Platónova esencialismu měl mít vliv na Hegela a posléze i Marxe. Aristoteles, podle Poppera, upírá pracujícím lidem právo volit a vůbec nějak participovat na vládě. V podstatě snad načrtává klasický feudální systém. „Tak nás učí, podobně jako Platón, že pracující třída nesmí vládnout a vládnoucí třída nesmí ani pracovat, ani jiným způsobem vydělávat peníze.“⁶⁵ Hegel je samozřejmě moderní obdobou zastánce totalitarismu, odpovídající Platónovi minimálně rozsahem vlivu. Tentokrát ovšem nejde o stagnaci, nýbrž o vývoj – ovšem o vývoj, sledující v sobě jistý účel. „Hegel se stejně jako Aristoteles domníval, že ideje nebo podstaty jsou ve věcech v pohybu, nebo přesněji (pokud můžeme Hegela brát s přesností) Hegel

---

⁶⁰ Tamtéž str. 130

⁶¹ Tamtéž str. 141

⁶² Tamtéž str. 145

⁶³ Tamtéž str. 150

⁶⁴ Tamtéž str. 153

⁶⁵ POPPER Karl Reimond, Otevřená společnost a její nepřátelé II.; OIKOMEN Praha 1994, ISBN: 80-85241-54-4, str. 11

tvrdí, že jsou identické s věcmi v pohybu.“⁶⁶ Podstaty „usměrňují svůj vlastní vývoj ve smyslu Aristotelovy ‚účelné příčiny‘, nebo, jak říká Hegel, vyvíjejí se podle ‚realizujícího se a realizovaného účelu v nich samých‘. Onen účel či cíl vývoje podstaty nazývá Hegel ‚absolutní idea‘ nebo ‚Idea‘.“⁶⁷ A proto „V naší době je Hegelův hysterický historicismus zdrojem, jemuž moderní totalitarismus stále vděčí za svůj prudký rozmach.“⁶⁸

Po Hegelovi, jako posledního myslitele završujícího linii, jež podle něj udržuje aktuálnost totalitarismu v dějinách, je samozřejmě Marx. „Marx prorokoval vývoj dějin a vývoj historie a jeho proroctví se nenaplnila; to však není mé hlavní obvinění. Mnohem důležitější je, že oklamal řadu inteligentních lidí vírou, že historické proroctví je vědecký způsob jak se zabývat problémy společnosti.“⁶⁹

V hodnocení Marxova „historického materialismu“ vidí Popper dva základní aspekty. „Prvním je historicismus, tvrzení, že oblast sociálních věd se shoduje s oblastí historické nebo evoluční metody a zvláště s historickým prorokováním...Druhým aspektem je ekonomismus (nebo ‚materialismus‘), tj. tvrzení, že ekonomická organizace společnosti, organizace naší výměny látek s přírodou je základnou pro veškeré společenské instituce a zejména pro jejich historický vývoj.“⁷⁰ Přičemž Popper první bezezbytku odmítá, zatímco druhý aspekt připouští.

„Ekonomické moci se nesmí dovolit, aby ovládla moc politickou, a pokud je to nezbytné, musí se s ní jít do boje a musí být podrobena kontrole politické moci.“⁷¹ Totiž v době Marxově byly ekonomy zákony trhu považovány za neměnné zákony přírody a tudíž i boží. Proti těmto zákonům pak Marx postavil zákony společenského vývoje, aby prokázal pouhou dočasnost zmíněných zákonů trhu a dosáhl materiální svobody.⁷² „Na čem záleží je reálná, tj. ekonomická nebo materiální svoboda.“⁷³ Z toho vyplývá, že byl Marx produktem své vlastní doby... „Je to

---

⁶⁶ Tamtéž str. 37

⁶⁷ Tamtéž str. 38

⁶⁸ Tamtéž str. 55

⁶⁹ Tamtéž str. 74

⁷⁰ Tamtéž str. 94

⁷¹ Tamtéž str. 111

⁷² Tamtéž str. 119-120

⁷³ Tamtéž str. 109

politika válečného řešení a mírového jednání; ta naučila fašisty neocenitelné metodě mírového řešení a válečného jednání.“⁷⁴

---

⁷⁴ Tamtéž str. 141

2.4 Totalitarismus jako kvazináboženství

Posledním pohledem bych rád zvolil populární, ale kontroverzní názor poukazující na kvazináboženské prvky v totalitním systému. Jako zástupce nechám promluvit Hanse Maiera, který píše, že již ve 30. letech se objevuje pojem „politická náboženství“ a to ve spojení se jmény E. Voegelin a R. Aron a v souvislosti s fašismem, komunismem a nacismem. Pro všechny tyto směry jsou charakteristické určité náboženské znaky, jako: „čisté učení, svaté knihy, kacíři a procesy s nimi, péče o víru, péče o mrav, hereze, inkvizice, disidenti, odpadlíci, apostati a novověrci, kvaziliturgický slavnostní rituál, ale i návrhy kalendářů či letopočtů. Podle Maiera dochází ke zneužití náboženských citů přívrženců majících kvazináboženské nadšení. Je zde přítomen pocit historického poslání, přesvědčení o správnosti, poslušnost, která může ústit až v sebeobětování se.

Do 70. let 20. století se religionistika a sociologie náboženství diktaturami 20. století prakticky nezabývá. Tyto jsou považovány výhradně za politický jev. To se mění až poté, co se do středu dobového zájmu v 70. letech dostává holocaust (doslovně přeložitelný jako „celopal“). Hojně se využívá metafor světla a tmy, ale i vedení „dobrým pastýřem“, konečný rajský stav beztrždní společnosti na konci dějin. Obžalovaní se zpovídají, přiznávají se ke svým hříchům apod..⁷⁵

Od kultu vůdce ovládajícího ulice měst až po nepřeborné množství rituálů, jež spojují výpůjčky z křesťanské liturgie s vojenskými a folklorními tradicemi. Zřetel je zde kladen na oslavu boje a hrdinské smrti. Jedná se i o nové svátky, především „Svátek národní práce“ připadající na 1. Května. Typické rysy politického náboženství jsou dobře vidět také v uctívání a mystifikaci dne 9. Listopadu, kdy přišlo o život 16 pučistů. Na daném místě bude zbudován pomník s pravidelnou hlídkou SS, s pravidelnou liturgií zahrnující pokládání věnce Hitlerem a posvátnou relikvií praporu potřísněného krví.⁷⁶

Již ve 20., 30. letech 20. století se začíná hovořit o despociích jako surogátech náboženství. Werfel hovoří o pocitu bezbrannosti JÁ v mladých lidech té doby v Německu, o ztrátě vyššího smyslu, jež se jali hledat. Tento vyšší smysl, vyšší řád jim nabídly nově vzniklé směry – komunismus a nacismus, které nejsou jen anti-náboženskými politickými ideály, ale surogátem

---

⁷⁵ MAIER Hans, Politická náboženství Totalitní režimy a křesťanství; Centrum pro studium demokracie a kultury 1999; ISBN 80 – 85959-43-7 str. 9-10

⁷⁶ Tamtéž str. 12

náboženství. Tak se ve 30. letech v souvislosti se zmíněnými jmény E. Voegelin a R. Aron rozvíjí pojem „politická náboženství“.⁷⁷

Co se týče vůdců, ti zpravidla zaujímal k náboženstvím vztah odcizení, chladný až nepřátelský. Avšak jejich následovníci, přívrženci byli často skutečně „náboženští“ lidé se subjektivní vírou. Jinak snad nemůže být vysvětlena horlivost „křtěnců nové víry“, která nemá s politickou racionalitou nic společného. Jejich loajalita, nekritičnost, pocit historického poslání, věrnost, následování až k obětování se. Náboženské prvky vytváří novou legitimitu oproti legitimitě nekontrolovatelného konkurenčního náboženství. Nový stát se má stát státem a církví v jednom. M. Rohrwasser spatřuje v nacismu a marxismu patrné militantně náboženské rysy, „znakem revoluční mentality bývá obvykle intenzivní víra v možnost totálního vykoupení člověka“⁷⁸, ovšem nikoli skrze boží pomoc, ale na základě vlastních sil. Což je zároveň skutečným cílem lidstva. V každé totalitě je možné spatřovat nábožensko-mesianistický a eschatologický rys.

Na začátku se objevují problémy s pojmenováním totalit, neboť jsou chápány jako něco zcela nového. Ve dvacátých, třicátých letech ožívají pojmy: despotie, autokracie, diktatura, tyranie. Ovšem jsou doprovázeny pocitem, že je není možno užít vzhledem k morálnímu a filozofickému kontextu. „Tyranie“ jako pojem se prosazuje především v anglosaském světě, zatímco „diktatura“ spíše na kontinentě. Rekonstrukce „tyranie“ jakožto antického pojmu se prosazuje až po druhé světové válce. „Diktaturu“ zas nelze dost dobře vyjmout ze sféry práva a státu a jako pojem je příliš statická.⁷⁹

Pojem „Fašismus“ byl původně zaveden odpůrci z liberálně-demokratického socialistického a katolického tábora. Tak i totalitarismus a politická náboženství jsou pojmy zavedené původně odpůrci, lidmi stojícími vně. Totalitarismus byl zaveden Salvatorellem, Amendolou a Bassoem. Totalitarismus jako takový vznikl v Itálii a později byl přijat fašisty za svůj.

C. Schmitt podobně jako H. Arendtová zastává názor, že aby se společnost mohla stát totalitní, musí se nejprve stát demokraticko-liberální, aby bylo možné mobilizovat masy. Tak jde vývoj od absolutismu přes demokracii, k totalitě. Ovšem nacisté, na rozdíl od fašistů, pojem totalitární nepřijali, neboť šlo především o stranu nikoliv o stát jako v případě fašismu.

---

⁷⁷ Tamtéž str. 15

⁷⁸ Tamtéž str. 16

⁷⁹ Tamtéž str. 17-20

Zatímco ve fašismu dochází k částečnému smíru s mocnostmi státu, tedy i církví, nacismus ruší pravidla, práva státu a v bolševismu dochází k naprostému pronásledování církví.

Pojem „politická náboženství“ se rozvíjí po roce 1938 prostřednictvím E. Voegelina, který hovoří o totalitách v souvislosti s neanglosaskými národy, které „nejsou uvnitř křesťanské tradice, nýbrž se snaží získat politickou soudržnost s masově působící ideologií třídy či rasy, ekonomie či krve.“ Jsou založeny na vnitro-světské religiozitě, která pozvedá kolektiv rady, třídy, nebo státu na nejvyšší skutečnost a tím je zbožšťuje. Je zde také přítomen „mýtus o vykoupení“.⁸⁰

R. Aron mluví o tom, že „totalitární systémy jsou religiózní potud, pokud se snaží zvrátit moderní oddělení dvou mocí politiky a náboženství.“⁸¹ Ideologie je typicky všudypřítomná. Nejde již o ospravedlnění se pomocí zákonů, ale „absolutními hodnotami“. Objevuje se opět numinózní a fascinující charakter oproti čistému rozvažování v devatenáctém století.

V totalitě jsou podle H. Arendtové a R. Arona zákony nahrazeny „železnou obručí“ momentů hrůzy a teroru, který člověka znehybňuje. Ten pramení z toho, že každá činnost je činností státní, určována státní ideologií. Ideologie prostupuje celý život. „Totalitarismus miluje rituál“.

H. Arendtová také hovoří o absolutním rozdělení lidu na „vyvolené“ přívržence režimu a „vyloučené“.

Vöegelin mluví o opírání se totality o jí stvořené fikce jako např. „neomylnost Vůdce, světové spiknutí...“ Je zde přítomen příslib spásy a postava, jež ji přináší – „hlasatel boží“ Adolf Hitler, příslušník „svaté krve“. Dále je typický gnostický charakter totalit – „člověk může svým jednáním odstranit zlo ze světa“. Nachází se zde také slavnosti (hry, průvody,...), nové letopočty, kalendáře. V moderních, násilných režimech existují „čistá učení“, „svaté“ či kanonické knihy a zákony; jsou tu kacíři a kacířské procesy, péče o „víru“ a „mrav“, jejichž porušování podléhá trestu. Existuje zde „inkvizice“ hereze, disidenti a renegáti, apostati... Dochází k negaci oddělení světské a duchovní moci jakožto základu evropských dějin. Jde o spojení kultu a politiky.⁸²

Mezi hlavní rysy totalitárního panství patří zbytnění, intenzifikace, dynamizace politické moci. Není zde žádná konkurence společenských sil, moc násilí není vázána zákony a je typicky všudypřítomná. Dochází k militarizaci života celé společnosti, její reglementaci a uniformizaci

---

⁸⁰ Tamtéž str. 24-25

⁸¹ Tamtéž str. 25

⁸² Tamtéž str. 26-29

myšlení a jednání. Nová politika si nárokuje utváření lidského života v jeho celistvosti, což působí na chování každého jedince. K mobilizaci mas dochází prostřednictvím pocitu souznění a plnění historického úkolu, tedy ne vše lze vysvětlit jen přítomností strachu. Strana jediná zná pravdu, je neomylná. Je to případ spojení absolutní moci a absolutního ospravedlnění. Proto dochází k likvidaci odpůrců čistě technicky bez přítomnosti emocí. Sám Himmler mluví o bezúhonnosti vzhledem k ospravedlnění dějinami.⁸³

Pro totalitu jsou rovněž typické určité fenomény: a) vyloučení myslitelů z kontrolovaných univerzit, b) vystoupení vrstvy aktivistů, kteří se chopí přeměny společnosti pomocí scientistického vysvětlení světa a dějin, c) vznik militantních stran, které se neorientují na pluralitní konkurenci, nýbrž na uchopení veškeré moci a které zároveň vystupují jako strážkyně pravého učení, d) jazyk je užíván nikoli ke komunikaci, ale k vládě, což nezvratně vede k zploštění, frázovitosti, ztrátě smyslu pro skutečnost a šíleným představám. Je zde přítomno zaobalené spojení nástrojů moci a politického učení spásy – násilí a ideologie, jež je ospravedlňuje. Toto se snaží podložit pseudovědeckými důkazy. Skutečnost bývá podřízena přání. Adler mluví o „schizofrenní skutečnosti“, Bucheim o „předivu klamu a sebeklamu“. Ideologie věří v dosažení absolutna, násilí je užito jako prostředek.⁸⁴

---

⁸³ Tamtéž str. 35

⁸⁴ Tamtéž str. 36-37

3. Definice pojmu „výchova“

Po vymezení toho, co by bylo vhodné považovat za totalitarismus, bych se rád – jen v krátkosti – podíval na druhý termín, jež utváří koncept mé práce. Jedná se o pojem „výchova“. Vzhledem k tomu, že tento termín je daleko určitější a pokud o něm hovoříme, dostáváme se blíže k exaktním vědám (respektive z oblasti filozofie do oblasti pedagogiky v rámci mé práce), budu věnovat menší prostor jeho vymezení, než tomu bylo v případě pojmu „totalita“ a omezím se na množství definic uváděných v podstatných publikacích.

V knize *Obecná didaktika* od Jarmily Skalkové se k vymezení tohoto pojmu dozvíme: „Pojem výchova chápeme jako určitý druh sociální činnosti. Jejím podstatným znakem je záměrně a cílevědomě působit na osobnost a dosáhnout trvalejších změn v jejím vývoji, chování a jednání.“⁸⁵

Výchova zároveň může být pojímána jako určitý druh socializace. V publikaci *Pedagogika pro učitele* od Vališové a Kasíkové můžeme najít definici výchovy v tomto znění: „institucionalizované činnosti provozované formou profesionální aktivity vychovatele či vzdělavatele.“⁸⁶ Klasickou definicí z 18. Století. (kdy ještě nebylo potřeba velmi přesného vymezení vůči ostatním, příbuzným vědám) je pak teze Claudia Adriena Helvetia, že „člověka vychovávají všechny předměty, které ho obklopují, všechny situace, do nichž ho staví události, všechno to, co se s ním děje.“⁸⁷ Definice ve vědách jsou vždy trochu oříškem a rozsah této práce nespočívá v dlouhém vymezení tohoto pojmu s příklonem k předním zástupcům určitých silně zastoupených směrů. Jako požadavky pro vědu je v definicích důležité zachovat určitou nadčasovost a interkulturní akceptovatelnost stejně jako neutralitu, oproštěnost od osobních hledisek a zatíženosti balastem představ ať už módních nebo osobních. Zdůrazňované rysy napříč dějinami pedagogiky byly, podle Jaroslava Kotí:

„- výchova jako zdokonalování lidských bytostí či rozvíjení jejich skrytých vnitřních dispozic směrem k dokonalosti;

- výchova jako příprava k plnému životu;

---

⁸⁵ SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. 2., rozšířené a aktualizované vydání. Odpovědná redaktorka KOUTNÁ Zuzana. Praha: Grada, 2007, ISBN 978-80-247-1821-7, str. 328

⁸⁶ KASÍKOVÁ, Hana; VALIŠOVÁ, Alena. *Pedagogika pro učitele*. 2., rozšířené a aktualizované vydání. Odpovědná redaktorka POKORNÁ Dana. Praha: Grada, 2011, ISBN 978-80-247-3357-9, str. 55

⁸⁷ Tamtéž str. 54

- výchova jako příprava jedince k převzetí a plnění společenských požadavků a úkolů;
- výchova jako proces vštěpování a osvojování lidské kultury;
- výchova jako převod společensko-historické zkušenosti z generace na generaci (kulturní transmise);
- výchova jako příprava k osvojení společenských rolí;
- výchova jako formování osobnosti v intencích zájmu společnosti;
- výchova jako přeměna vnitřních struktur osobnosti prostřednictvím změn ve vnějších podmínkách;
- výchova jako prostředek harmonickému rozvoji osobnosti (kalokagathia);
- výchova jako proces adaptace;
- výchova jako příprava pro specifické aktivity a pro práci;
- výchova jako příprava pro tvořivý vztah ke světu;
- výchova jako interpersonální interakce;
- výchova jako organizované institucionalizované působení;
- výchova jako průprava k sebevýchově;
- výchova jako specifická lidská aktivita atd..⁸⁸

---

⁸⁸ Tamtéž str. 56

4.Prvky totalitarismu ve výchově německé mládeže

V této části práce bych rád zmínil konkrétní praktiky při výchově dětí a mládeže nacistickou totalitní výchovou. Ať již budu vycházet z děl B. Ralphové-Lewisové, R. Butlera, či M. Burleigha a W. Wippermanna představující objektivní popis soudobých projevů totality ve výchově, nebo z děl J. Jannyho a G. Knoppa zahrnující výpovědi pamětníků dané doby, budu předpokládat projevy prvků totalitarismu jako takového, jež byly nastíněny v první části této práce.

Rád bych předesíl, že zvolené podkapitoly jsou jen orientační, neboť se různé kategorie přesahují a vzájemně prostupují, pročež se od sebe nedají plně oddělit.

4.1 Výchova a výcvik v rámci Hitlerjugend

4.1.1 Izolace a zaměstnanost jedince

Hannah Arendtová se ve svém studiu principů totality zmiňuje o podstatnosti atomizace společnosti na izolované jedince. Zrovna tak byli izolováni členové HJ a to především od vlivu rodičů a dalších nekontrolovatelných subjektů. Jejich naprostá zaměstnanost měla být prevencí volného času na přemýšlení a eventuálního nacházení přístupů odlišných od těch proklamovaných.

Vedení Hitlerjugend se, alespoň zpočátku, snažilo tvářit, že své členy do účasti v hnutí nenutí, avšak cíleně působilo na vědomí i nevědomí dětí. A to jak zaujetím, tak určitým tlakem a tak „členství v Hitlerjugend bylo sice do roku 1939 dobrovolné, ale všudypřítomnému tlaku a svodům velkého společenství odolalo jen málo dětí.“⁸⁹ Hnutí Hitlerjugend pak postupně ovládlo životy svých členů: „Bylo jasné, že dítě, když přicházelo domů, bylo na oficiální dovolené na dobu určitou.“⁹⁰ To především proto, že: „Neustálým zaměstnáváním mládeže a povzbuzováním jejich sklonů k aktivitě chtěla Hitlerjugend vychovat dorost oddaný národnímu socialismu. Požadovala aktivního, tělesně výkonného, odborně zdatného a disciplinovaného chlapce, který se přizpůsoboval řádu diktatury a na nic se neptal.“⁹¹

Spisovatel Erich Loest napsal o časové náročnosti mládežnické organizace: „Služba byla dvakrát týdně, a protože jsem se stal brzy vedoucím, měl jsem v pondělí ještě službu vůdců, a v neděli byla střelba nebo jsme někam jezdili na kolech nebo absolvovali nějaký pochod. Byl jsem tedy v Hitlerjugend něčím zaměstnán čtyři nebo pět dní v týdnu. Neměl jsem čas přemýšlet o tom, co to s námi vlastně provádějí. Vždycky přišlo něco dalšího, byly to nepřetržité akce.“. Hitler totiž rozhodl: „pět dnů v týdnu zabírá škola, nechť alespoň soboty jsou vyhrazeny aktivitám Hitlerjugend.“⁹² Po takovém programu byli HJ ovšem značně vyčerpaní: „byli natolik vyčerpaní po povinném víkendovém výcviku, že v pondělí ráno ve škole usínali. Indoktrinace

---

⁸⁹ KNOPP Guido, Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 27

⁹⁰ BUTLER, Rupert. SS – Hitlerjugend Historie 12. Divize SS 1943-45, Svojtka a Co. S.r.o. 2005, ISBN 80-7237-842-2 str 19)

⁹¹ KNOPP Guido, Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1 str. 40)

⁹² BUTLER, Rupert. Hitlerova mladá garda Dějiny Hitlerjugend, Columbus 1996, ISBN 80-85928-42-6, str. 50 srov. D19)

však pokračovala i přes týden..."⁹³ Nebo jak rozvádí R. Butler: „A malí Němci, kteří se vrátili domů tak zničení, že se sotva dovedli do postele a nedokázali ani zodpovědět zvědavé otázky rodičů, neměli být ponecháni sami sobě ani během týdne. Hitler číhal na jejich duše i ve všední dny.“ Dr. Robert Ley, šéf DAF (Deutsche Arbeitsfront - Německé pracovní fronty), napsal: „Začínáme s ní (výchovou) u tříletých dětí. Jakmile je dítě schopno myslet, dostane do ruky praporek. Pak přijde škola, Hitlerjugend, SA a vojenský výcvik. Nedáme mu pokoj. Když člověk dospěje, vezme si ho na starost Pracovní fronta, a tak to jde až do smrti, ať se mu to líbí, nebo ne.“⁹⁴ Tím jasně vyjádřil záměr strany mladé lidi nemilosrdně zapojit do nacistické mašinerie.

Rodiče, kteří byli postupně odřezáváni od vlivu na své potomky, si netroufli neuposlechnout – a nejen oni. Obdobný nátlak byl vyvíjen i na zaměstnavatele, kteří museli v sobotu uvolňovat mladistvé zaměstnance.⁹⁵ „(Rodiče)...byli zděšeni, když zjistili, jaký program je pro jejich děti přichystán na následující týdny a měsíce.“ Děti obětovaly organizaci všechno a dospělí měli brzy důvod, proč se obávat rychle odrůstající mládeže, která pohlížela na jejich svět s pohrdavou nadutostí..."⁹⁶ V knize Brendy Ralphové-Lewisové se můžeme dočíst, že: „Hitlerova mládež měla takový vliv, jehož se rodiče nejvíce obávali. Hrozilo totiž nebezpečí, že se jim jeho působením děti odcízí, že se dětské hlavy naplní takovými myšlenkami, jež v nich samotných vyvolávaly odpor.“⁹⁷ Od roku 1935 se o kontrolu mladých starala tzv. „pořádková služba Hitlerjugend“.⁹⁸ Mladí tedy měli i vlastní ideopolicii.

Vrchní představitelé byli dost kreativní, aby zřizovali nevinně vyhlížející výlety přes víkendy: „Víkendovými tábory, na nichž se Hitlerově mládeži dostávalo sportovního vyžití i jiného výcviku, popřípadě školení, byl sledován konkrétní účel. Chlapci zde byli hezky pod kontrolou a stranou všech vnějších rušivých vlivů včetně rodičovského..."⁹⁹ Mladí byli také posíláni na delší dobu na práce mimo města. Za prvé proto, že tam chyběla pracovní síla, za druhé proto, že ideologicky byl venkov považován za ten čistý, původní. Právě zde se zachoval étos rasové

---

⁹³ BUTLER, Rupert. SS – Hitlerjugend Historie 12. Divize SS 1943-45, Svojtka a Co. S.r.o. 2005, ISBN 80-7237-842-2 str. 23)

⁹⁴ BUTLER, Rupert. Hitlerova mladá garda Dějiny Hitlerjugend, Columbus 1996, ISBN 80-85928-42-6, str. 53)

⁹⁵ Tamtéž, str. 50)

⁹⁶ Tamtéž, str. 47)

⁹⁷ RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2, Str. 45)

⁹⁸ KNOPP Guido, Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1 Str. 26 – 27)

⁹⁹ RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2, str. 53)

čistoty, nezamořené židovstvem, jako tomu bylo ve městech. Jedno z hesel HJ tak bylo „zpět k půdě“, pocházející původně z Artamanenského hnutí. Jeho vliv pronikal do HJ v mnoha formách - například „Landdienst“ (služba zemi). To znamenalo, že tisíce mladých lidí byli umisťováni na výpomoc na venkov. A to pod heslem: „Krev a půda“¹⁰⁰

S narůstajícími nároky na pracovní sílu v důsledku války však mladí začali vykonávat i další práce, o čemž svědčí, nejen, zahraniční zpravodajství: „Noviny The Sunday Times z 25. dubna 1943 uveřejnily následující zprávu: Aby pokryl úbytek pracovních sil, vrací se německý průmysl k dětské práci... V továrnách dnes pracuje asi šest milionů mladistvých.“¹⁰¹ „Opravdu rozhodné změny nastaly až za války, kdy byly děti z vybombardovaných měst a regionů evakuovány do táborů, které vedla Hitlerova mládež.“¹⁰² Tím je daleko lépe indoktrinovali, neboť byly z dosahu rodičů a škol.¹⁰³

4.1.2 Propaganda a teror

„Láska k moci a nenávisť k bezmocnosti, které jsou tak typické pro sadomasochistický charakter vysvětluje valnou část politických činů Hitlera i jeho přívrženců.“¹⁰⁴

Hannah Arendtová rovněž hovoří o systému vzájemně se doplňujícího teroru a propagandy. Propaganda je vlastně jedním z nejčastějších znaků u většiny autorů zabývajících se totalitarismem.¹⁰⁵

„Tenkrát se všude hodně zpívalo. Nejčastějším šlágreem byly samozřejmě obě neodmyslitelné hymny. ‚Píseň o Německu‘ (Deutschlandlied) a ‚Píseň Horsta Wessela‘ (Horst Wessel-Lied) s typickými počátečními slovy: ‚Německo, Německo nade vše, nade vše na světě...‘ a ‚Vlajka

---

¹⁰⁰ RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2 str. 42-43

¹⁰¹ BUTLER, Rupert. Hitlerova mladá garda Dějiny Hitlerjugend, Columbus 1996, ISBN 80-85928-42-6, str. 79 – 80

¹⁰² BURLEIGH, Michael a WIPPERMANN, Wolfgang. Rasistický stát Německo 1933 – 1945, Cambridge University press 1991, Columbus 2008, ISBN 978-80-7249-261-9 str. 219

¹⁰³ Tamtéž, str. 219 – 220

¹⁰⁴ FROM, Erich. Strach ze svobody, vyd. 1. Praha: Naše vojsko, 1993, ISBN 80-7108-064-0 str. 122

¹⁰⁵ „Výraz ‚propaganda‘ má latinský původ. Latinské slovo *propagatio* – ‚šíření‘ má svůj původ ve slovesu *propagare* – ‚rozmnožovat, šířit, rozšiřovat‘. Ve významu, který se podobá tomu dnešnímu, se začal termín používat v první polovině 17. Století.“ Viz. WRÓBEL, Alina. Výchova a manipulace. Praha: Grada Publishing, a. s. 2008, ISBN 978-80-247-2337-2

stoupá vzhůru, řady těsně sražené...'. Vyřvávali jsme však i pochodové písně.¹⁰⁶ Vzpomíná J. Janny na neodmyslitelné indoktrinační písně. Text jedné z nich zněl: „Třesou se zpuchřelé kosti světa v obavě před velkou válkou. Překonali jsme strach a kráčíme k velkému vítězství. Půjdem dál pochodovým krokem, dokud vše staré neskončí rozbito na střepy. Dnes nám patří Německo, zítra celý svět!“¹⁰⁷ V původní verzi bylo údajně namísto „patří“ slovo „slyší“. Ovšem nějaký horlivý nacista ji pozměnil.

Aby se stali právoplatnými členy hnutí, museli chlapci splnit určité zkoušky, přičemž přípravy na zkoušky vedli v Jungvolku starší příslušníci Hitlerjugend. „Ti nejmladší museli recitovat verše z Písně Horsta Wessela,...V další fázi průpravy se příslušníci Jungvolku učili správně odpovídat na otázky týkající se rasové, politické a jiné ideologie nacismu a historie strany. K prověrkám fyzické kondice sloužil běh na šedesát metrů, pro který byl stanoven dvanáctisekundový limit, dále hod kriketovým míčkem, vytrvalostní běhy a někdy až třídní přespolní dálkové pochody. Každý člen pak musel prokázat odvahu skokem z prvního či druhého patra budovy do plachty, kterou drželi napnutou členové Hitlerjugend¹⁰⁸Jako potvrzení členství, dostávali nově přijatí čestnou dýku: „Vstupní test pro Pimpfy, po němž obdrželi svou první obřadní dýku, obsahoval naučení se a recitaci klíčových pasáží z nacistické doktríny a veršů Horst Wessel Leid. Zanedlouho poté měli hoši pocítit pravidla jednoduchých vojenských her a také malé děti se měly začlenit do procesu shánění sponzorských darů.“¹⁰⁹ A dalších prací pro stranu. A to, že účast na letákových i jiných kampaních byla doslova o život, dokazují vzpomínky pamětníků - bývalý aktivista Hitlerjugend Heinz Geese o tom napsal: „Před volbami do říšského sněmu v říjnu 1932 jsme rozdávali letáky. Naši protivníci, chlapci z Rudé fronty, nás při tom napadali a ti, kdo byli právě v menšině, museli utéct. Někdy nás chytili a pak došlo ke rvačce. Většinou zůstalo u monoklů, ale došlo také ke zraněním, která musel vyšetřit lékař.“¹¹⁰ Mezi lety 1931 a 1933 tak zemřelo 21 členů HJ. Do povědomí se dostalo jméno jednoho z nich.¹¹¹ 26. ledna 1932 byl ve čtvrti Wedding (jemuž se přezdívalo „rudý“), během vylepování letáků, ubodán Herbert Norkus. Měl 5 bodných ran v zádech a tři v prsou a k tomu doslova rozmaširovaný obličej. Byl 12 let

---

¹⁰⁶ JANNY Josef, ...za vůdce, náod a otčinu?, NAŠE VOJSKO 2006, str. 25

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 25

¹⁰⁸ RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2 str. 40

¹⁰⁹ BUTLER, Rupert. SS – Hitlerjugend Historie 12. Divize SS 1943-45, Svojtka a Co. S.r.o. 2005, ISBN 80-7237-842-2, str. 16

¹¹⁰ KNOPP Guido, Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 78

¹¹¹ Tamtéž, str. 78

starý.¹¹²Jeho smrt byla okamžitě zidealizována pro propagační účely a to už od jeho pohřbu.¹¹³ Baldur von Schirach prohlásil mrtvého za mučedníka Hitlerjugend. Každoročně docházel k jeho hrobu a přísahal na jeho obětavého ducha: „Za to, čím se Hitlerjugend stala v lednu 1932, vděčí v neposlední řadě svému symbolu mladé oběti a mladistvého hrdinství, jež má jméno Herbert Norkus.“¹¹⁴ Těmito oběťmi pak legitimizoval své hnutí. „Čím více jich zemře pro hnutí, tím nesmrtelnější bude. Hitlerjugend má pro své kritiky historickou odpověď – své mrtvé. Tuto odpověď nelze vyvrátit, je symbolem. Neexistuje žádný argument proti hnutí mládeže, které s nesmírným obětováním kráčí nezadržitelně vpřed za mravními ideály a přijímá smrt, rány a pronásledování jako samozřejmý důsledek pronásledování ve svém boji.“ (Astr 79). Z Herberta byla vytvořena legenda. Spisovatel Karl Aloys Schenzinger si jej zvolil za vzor pro svůj román Der Hitlerjugend Quex. V roce 1933 byl román zfilmován a Baldur von Schirach k němu složil píseň Fahnenlied, jež se měla stát tak slavnou¹¹⁵:

„Naše vlajka kupředu nás vede,

bok po boku k budoucnosti jdeme.

Pro Hitlera pochodujeme rádi za chléb a volnost s vlajkou mládí.

Naše vlajka kupředu nás vede,

Na vlajku z nás každý je vždy hrd.

S naší vlajkou věčnosti jdeme.

Naše vlajka je víc než smrt.“¹¹⁶

Jiný přepis nabízí I. Ryčovský:

„Kupředu za vůdce! S praporem

za chléb a svobodu bít se jdem

nocí a strádáním – pochodem v chod!

---

¹¹² BUTLER, Rupert. Hitlerova mladá garda Dějiny Hitlerjugend, Columbus 1996, ISBN 80-85928-42-6, str. 41

¹¹³ KNOPP Guido, Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1str. 78

¹¹⁴ KNOPP Guido, Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1str. 79

¹¹⁵ Tamtéž, str. 79

¹¹⁶ Tamtéž, str. 80

Prapor si ceníme nad život.“¹¹⁷

Krom propagandy zároveň fungoval doplňující teror. Členy Hitlerovy mládeže se stalo postupně přes 90% mladých. Někteří chtěli vyjádřit svůj obdiv k Hitlerovi, jiní chtěli vyplnit svůj volný čas něčím smysluplným a prospěšným, ostatní však podlehlí sílícímu nátlaku působícím na rodiče, učitele, zaměstnavatele i je samé. Velkou roli hrál strach o vlastní budoucnost, kariéru. Podobně rodiče tím měli větší šanci udržet si zaměstnání.¹¹⁸ Rok 1936 byl vyhlášen rokem německé mládeže a představoval vrchol apelu na vstup dětí do HJ. Dokonce Bernhard Rust (říšský vůdce pro vzdělání a osvětu) nařídil, aby školy pořádaly rodičovské večery, kde docházelo k agitování pro vstup dětí do Hitlerjugend.¹¹⁹ Bývalý předseda SPD Hans-Jochen Vogel o tom vyprávěl: „Navštěvoval jsem první ročník gymnázia a jednoho dne mě u vchodu očekával ředitel a ptal se mě, proč vlastně nejsem v HJ. Vysvětlil jsem mu, že jsme se přestěhovali a že nyní bydlím velmi daleko od školy. Řekl, že se to musí změnit, že je mi teď deset a musím tam vstoupit. Ostatně i škola měla problémy, když tam i jen jeden žák dosud nebyl. Tak jsem se stal členem. Nevzpomínám si, že by v naší škole někdo nebyl v Jungvolk nebo od čtrnácti let v Hitlerjugend. To bylo zcela samozřejmé, o tom se nediskutovalo. Mladí lidé neměli prostě jinou možnost.“¹²⁰ V brožuře „Deutsches Volk“ byl ke čtení příběh o Karlovi, který šel namísto do Hitlerjugend do školy. Vyprávěn byl jeho soukmenovcem. Nakonec byl oddílem vypátrán ve škole, pak mu vedoucí oddílu přede všemi pozastavil členství v oddílech Jungvolku.¹²¹

„Kampaň běžící na plné obrátky trvala čtyři týdny. Schirach mohl 19. Dubna 1936 ohlásit vůdci její splnění rozhlasem. Oznamil, že jeho výzvy uposlechl devadesát procent desetiletých.“¹²² Nováčci slavnostně přísahali vždy v den Hitlerových narozenin na gotickém hradě Marienburg. To mělo hluboký mysteriózní nádech. Schirach horoval: „Mnoho tisíc soukmenovců ze všech vrstev našeho národa posílá vůdci k narozeninám své dary. Mládež však daruje sama sebe.“¹²³

---

¹¹⁷ BUTLER, Rupert. Hitlerova mladá garda Dějiny Hitlerjugend, Columbus 1996, ISBN 80-85928-42-6, str. 42

¹¹⁸ BURLEIGH, Michael a WIPPERMANN, Wolfgang. Rasistický stát Německo 1933 – 1945, Cambridge University press 1991, Columbus 2008, ISBN 978-80-7249-261-9, str. 202

¹¹⁹ KNOPP Guido, Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, 22-23

¹²⁰ Tamtéž, 23

¹²¹ BUTLER, Rupert. Hitlerova mladá garda Dějiny Hitlerjugend, Columbus 1996, ISBN 80-85928-42-6 str. 48

¹²² KNOPP Guido, Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, 23-24

¹²³ Tamtéž, 24

Tak byli 20. Dubna 1936 Hitlerovi darováni všichni svobodní hoši a dívky, kteří se narodili v roce 1926¹²⁴ Tyto děti měly být zbaveny svého dětství.

Místo hradu Ordensburg v Mariensburgu nebylo vybráno náhodně, působil zde totiž řád Teutonských rytířů, jež byli známí svou absolutní poslušností veliteli a zároveň sloužili k dobývání a zotročování slovanského prostředí.¹²⁵ – což bylo ideologicky odpovídající. „Noví členové Jungvolku stáli v posvátné hrůze ve sporém světle svíc a pochodní a odříkávali přísahu, kterou měli až do roku 1945 opakovat každého 20. Dubna.“¹²⁶ „Přisahal se na Blutfahne (zástavu krve), nacistickou ikonu, údajně nasáklou krví těch, kdo položili život v neúspěšném pokusu o puč v roce 1923.“ „...před touto zástavou krve, jež zastupuje našeho führera, pravilo se v přísaze, přísahám, že věnuji veškerou svou energii a sílu spasiteli naší země Adolfu Hitlerovi. Jsem ochoten a připraven za něho dát svůj život – k tomu mi dopomáhej Bůh!“¹²⁷ (resp.: „Slibuji, jako člen Hitlerovy mládeže, že budu konat svou povinnost za všech okolností s láskou a oddaností, abych pomáhal Vůdci. K tomu mi dopomáhej Bůh.“¹²⁸)

Baldur von Schirach prosazoval masovost a sociální rovnost svého hnutí slovy: „V čele Hitlerjugend vlaje jediný prapor. Syn milionáře i syn dělníka nosí jednu a tutéž uniformu. Vždyť pouze mládež je v tomto smyslu bez předsudků a je schopna vytvořit pravé společenství. Ano, mládež znamená socialismus.“¹²⁹ Na letáku Deutsches Volk (Německý národ) vydaném v Halle byla fotografie Schiracha s popiskem: „Vyhláše cíl našich životů: válka nás zachovala pro nadcházející válku.“ V té samé době vydal Hitler nařízení o školní docházce, kdy mělo dítě docházet 5 dní do školy, a sobota měla být vyhrazena pro aktivity v Hitlerjugend.¹³⁰ Členství se záhy prostě nedalo vyhnout, navíc Hitlerjugend podrobovala své svěřence plošnému vymývání mozků - vtloukání „hnědého myšlení“. Každá aktivita byla provázena omíláním iracionálního

---

¹²⁴ BUTLER, Rupert. SS – Hitlerjugend Historie 12. Divize SS 1943-45, Svojtka a Co. S.r.o. 2005, ISBN 80-7237-842-2 str. 18 srv. BUTLER, Rupert. Hitlerova mladá garda Dějiny Hitlerjugend, Columbus 1996, ISBN 80-85928-42-6, str. 46

¹²⁵ BUTLER, Rupert. SS – Hitlerjugend Historie 12. Divize SS 1943-45, Svojtka a Co. S.r.o. 2005, ISBN 80-7237-842-2, str. 18

¹²⁶ BUTLER, Rupert. Hitlerova mladá garda Dějiny Hitlerjugend, Columbus 1996, ISBN 80-85928-42-6 Str. 47

¹²⁷ RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2, str. 39

¹²⁸ BUTLER, Rupert. SS – Hitlerjugend Historie 12. Divize SS 1943-45, Svojtka a Co. S.r.o. 2005, ISBN 80-7237-842-2, str. 18

¹²⁹ KNOPP Guido, Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, 62-63

¹³⁰ BUTLER, Rupert. SS – Hitlerjugend Historie 12. Divize SS 1943-45, Svojtka a Co. S.r.o. 2005, ISBN 80-7237-842-2, str. 19

světonázoru.¹³¹ Docházelo k pravidelným světonázorovým školením, kde byla pro HJ povinná účast. Velká část z nich je však považována za vrchol nudy. Brali je jako nutné zlo nejen proto, že přednášeli jen o málo starší členové HJ, čímž přednášky postrádali úroveň. Později kvůli tomu dokonce vedení začalo vydávat specializované příručky, pro vedení takové přednášky. Jakákoli diskuze kolem tématu samozřejmě neexistovala.¹³²

Například mladí z DAF museli být všichni členy Hitlerjugend. Pokud jste nebyli členem HJ, riskovali jste své budoucí povolání. Rozesílaly se naléhající tiskopisy. V jednom z Wiesbadenu se píše: „Proč dosud nejsi v řadách Hitlerjugend? Jestliže jsi pro vůdce, a tím pro Hitlerjugend, podepiš přiloženou přihlášku. Ale jestliže nejsi ochoten vstoupit do Hitlerjugend, napiš to na přiložené prohlášení.“ Dopis požadoval podpis otce a uvedení jeho zaměstnavatele.¹³³ Pokud se mladík nedostavoval na některou akci Hitlerjugend, dostal úřední dopis, že je pro pasivitu převelen k jinému oddílu s povinnou účastí a že když se nebude dál účastnit, bude předveden policií.¹³⁴ „Jako další faktor zde působilo pronásledování rodičů. Těm bylo vyhrožováno pokutami, dlouhodobým vězněním či odebráním dětí, nebudou-li je pouštět na povinné schůze Hitlerovy mládeže.“¹³⁵ Tlak byl pochopitelně vyvíjen nejen na rodiče, nýbrž na celé okolí dítěte. Školáci dostávali pravidelně dotazníky na prohršky nejen rodičů, ale i učitelů a zaměstnavatelů.¹³⁶ Víkendové akce Hitlerjugend zahrnovaly stanové tábory. Jednomu takovému táboru v Mnichově pak vévodil nápis nad vchodem: „Wir sind zu sterben für Deutschland geboren.“ (Narodili jsme se, abychom zemřeli pro Německo).¹³⁷

Nakonec byl 25. Března 1939 zaveden zákon, podle kterého musel každý Němec ve věku 10 let vstoupit do Jungvolku a později do HJ. Do hlav jim byl vtlučen patriotismus, bojovnost, poslušnost a ochota k sebeobětování se.¹³⁸ „S počátkem války v září 1939 se ještě zvýšila

---

¹³¹ KNOPP Guido, Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 33

¹³² Tamtéž, str 36-37

¹³³ KNOPP Guido, Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-187

¹³⁴ JANNY Josef, ...za vůdce, náod a otčinu?, NAŠE VOJSKO 2006, str. 26

¹³⁵ RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2, 45]

¹³⁶ Tamtéž, 45

¹³⁷ BUTLER, Rupert. SS – Hitlerjugend Historie 12. Divize SS 1943-45, Svojtka a Co. S.r.o. 2005, ISBN 80-7237-842-2 str 19 srov. BUTLER, Rupert. Hitlerova mladá garda Dějiny Hitlerjugend, Columbus 1996, ISBN 80-85928-42-6 str. 51

¹³⁸ KNOPP Guido, Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 97

indoktrinace mládeže.“¹³⁹ „Měli jsme strach, že přijdeme pozdě. Strašné. Mysleli jsme si, že válka skončí dříve, a my že to nestihneme, tak nadšení jsme byli.“ (Astr. 97) Vzpomínají tehdejší děti. A tak „Více než třetina ročníků 1921 až 1925 vykrvácela na bojištích druhé světové války nebo zemřela při náletech na domácí frontě.“¹⁴⁰

Během války spolu soutěžil wehrmacht a SS v tom, kam se odrostlí členové HJ budou ubírat. Chlapci si zpočátku většinou mohli vybrat, to se však v průběhu války mělo změnit. O tom svědčí dopis jednoho mladíka vykonávající pracovní službu: „Milý tatínku, dnes jsem byl svědkem nejšpinavějšího podrazu, jaký jsem kdy viděl. V táboře se objevili tři muži od SS a jeden policista s požadavkem, abychom se všichni zapsali na odvodové seznamy. Asi 60 mužů tak bylo přinuceno se zapsat pod hrozbou důtky nebo tří dnů vězení. Používali všechny druhy výhrůžek. Všichni byli strašně rozhořčeni. Jeden nebo dva dokonce hned utekli oknem. Policista stál u dveří a nedovolil nikomu vyjít ven. Celý tábor je rozrušený. Mám všeho dost. Úplně mě to změnilo.“¹⁴¹

„Každý válečný rok měl své motto. Na tom, jak se tato hesla měnila, lze dobře sledovat vývoj situace:

1940 – Rok zkoušky

1941 – Náš život razí cestu vůdci

1942 – Služba na Východě a na venkově

1943 – Válečný příspěvek německé mládeže

1944 – Rok frontových dobrovolníků“¹⁴² Během války „Nacistická propaganda...nepřestávala velebit Hitlerovu mládež v rozhlase i v novinách za to, jak zdatně si vede ve městech nejvíce postižených spojeneckými nálety.“¹⁴³

Hitlerjugend byla především organizace určená pro dorost nové německé armády, ale i tělesně postiženým, pokud ovšem nemělo jejich postižení dědičný charakter, bylo umožněno vstupovat

---

¹³⁹ BUTLER, Rupert. SS – Hitlerjugend Historie 12. Divize SS 1943-45, Svojtka a Co. S.r.o. 2005, ISBN 80-7237-842-2, str. 31

¹⁴⁰ KNOPP Guido, Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 97

¹⁴¹ BUTLER, Rupert. SS – Hitlerjugend Historie 12. Divize SS 1943-45, Svojtka a Co. S.r.o. 2005, ISBN 80-7237-842-2, str. 38

¹⁴² BUTLER, Rupert. Hitlerova mladá garda Dějiny Hitlerjugend, Columbus 1996, ISBN 80-85928-42-6, str. 75

¹⁴³ Tamtéž, str. 78

do HJ a to do speciální složky, kde byli oproštěni od tělesných cvičení a namísto toho si osvojovali určité kancelářské dovednosti.¹⁴⁴

Ženskou alternativu pak tvořila tzv. BDM (Bund Deutscher Mädel – Svaz německých dívek). Přednášená ideologie byla pochopitelně stejná. Jen role členů této skupiny byla jiná. Nacismus byl striktně proti emancipaci a zakládal si na tradicionalismu. Hitler v *Mein Kampf* hovoří o ženách jako o občanech druhé kategorie, které například mají získávat občanství až sňatkem s mužem.¹⁴⁵

Ženskou otázku by však bylo radno pojmut na minimálně stejně obsáhlou zvláštní práci, spokojím se tedy s konstatováním, že dívky měly být vychovány jako vhodné matky pro německé – a posléze árijské děti: „Ačkoli účelem ligy dívek nebylo nic jiného než výchova k tradičnímu rodinnému životu, domácím pracím a mateřství, nejednalo se s členkami nijak v rukavičkách. Měly stejnokroje, procházely fyzickým cvičením, kvůli zdravějšímu těhotenství.“¹⁴⁶ Dále jim bylo přednášeno o rasové hygieně – přednášky na téma „udržování zdravé krve“. Byly připravovány na budoucí roli německých matek. Podle Schiracha byly dívky odpovědné za uchování čistoty své krve jako součásti národní krve. Měly cvičit své tělo, odpovídat mužské představě o kráse. „Ve zdraví našich žen a matek spočívá věčný život našeho národa. Výchova v BDM má za úkol přivést všechnu ženskou mládež k pochopení myšlenek výběru a chovu. Typ německé ženy doplňuje typ německého muže. Jejich sjednocení představuje znovuzrození našeho národa.“¹⁴⁷ To samo předznamenávalo pozdější nechutnou Himmlerovu myšlenku lidského chovu tzv. „Lebensborn“, která naštěstí vzhledem ke konci války nebyla plně uskutečněna.

4.1.3 Monopolní rys

V rámci lepší kontroly nad celou německou mládeží dochází, kromě monopolu přednášené ideologie i k centrálnímu řízení veškeré mládeže v jediné organizaci.

---

¹⁴⁴ RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. *Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945*, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2 str. 55)

¹⁴⁵ HITLER, Adolf. *Můj boj*, Otakar II, 2000, ISBN 80-86355-26-8, str. 321-323

¹⁴⁶ RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. *Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945*, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2 str. 37)

¹⁴⁷ KNOPP Guido, *Hitlerova mládež Ztracená generace*, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1 str. 92 – 93

Po změně Grubera na Schiracha ve vedení HJ, vydal Hitler příkaz:¹⁴⁸ „V hierarchii vrchního velení SA byla vytvořena nová pozice – Reichsjugendführer (říšský vůdce mládeže). Reichsjugendführer, jímž jmenuji člena strany von Schiracha, bude přímo odpovědný náčelníku štábu SA o všech organizačních problémech mládežnické organizace, zejména pak o těch, které souvisejí s SA. Postavení Reichsjugendführera je na stejné úrovni jako Gruppenführera; o tom, jakou bude mít uniformu, se teprve rozhodne.“¹⁴⁹ Takže „Hitler jej (Schiracha) 17. Června 1933 odměnil titulem Jugendführer des Deutschen Reiches, tedy „vůdce mládeže německé říše“.¹⁵⁰ Tento nově nabytý titul spočíval v tom, že bez jeho svolení nemohla vzniknout žádná nová mládežnická organizace. Tím si také zajistil, že žádná jiná organizace nevznikla. Aplikovaná politika se jmenovala „Gleichschaltung“, tedy v „usměrnění a sjednocování“ všech spolků v rámci Hitlerovy mládeže a zákaz všech organizací stojících vně.¹⁵¹ „Nejprve se chtěl zbavit konkurence. V roce 1933 bylo totiž v Německu kolem 400 mládežnických skupin mimo nacistický vliv.“¹⁵²

První obětí HJ se staly mládežnické organizace jiných stran včetně Komunistického svazu mládeže Německa (KJVD), Svazu socialistické dělnické mládeže (SAJ) a Svazu německé socialistické mládeže (SAP). Tito kladli největší odpor, 5. Dubna 1933 byl zabrán Říšský svaz německých mládežnických organizací¹⁵³, který představoval asi 6 miliónů mladých Němců, a záhy došlo k likvidaci konkurenčních mládežnických skupin. HJ postupně likvidovalo svazy mládeže, mládežnické organizace ostatních stran a nakonec se vrhli i na členy církevních organizací.¹⁵⁴ Zpočátku se zaměřili na židovské a komunistické organizace, které byly okamžitě rozpuštěny a dále na vysoce politizovanou skupinu Socialistické mládeže s vazbami do zahraničí z konkurenčních důvodů. Některé spolky se preventivně samy rozešly. Spolky například protestantských církví přešli většinou dobrovolně pod HJ. Vzhledem ke konkordátu s Vatikánem z 20. Července 1933 byly katolické organizace prozatím „respektovány“, ovšem ne nadlouho. Už

---

¹⁴⁸ BUTLER, Rupert. Hitlerova mladá garda Dějiny Hitlerjugend, Columbus 1996, ISBN 80-85928-42-6, str. 39-40

¹⁴⁹ BUTLER, Rupert. SS – Hitlerjugend Historie 12. Divize SS 1943-45, Svojtka a Co. S.r.o. 2005, ISBN 80-7237-842-2, str. 15

¹⁵⁰ RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2, str. 34

¹⁵¹ BUTLER, Rupert. Hitlerova mladá garda Dějiny Hitlerjugend, Columbus 1996, ISBN 80-85928-42-6, str. 43

¹⁵² RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2, str. 34

¹⁵³ BURLEIGH, Michael a WIPPERMANN, Wolfgang. Rasistický stát Německo 1933 – 1945, Cambridge University press 1991, Columbus 2008, ISBN 978-80-7249-261-9, str. 204

¹⁵⁴ KNOPP Guido, Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 88

30. Července byly podniknuty první tahy k rozložení Katolické ligy mládeže.¹⁵⁵ Wolfgang Wustefeld z katolických skautů vzpomíná: „Nejprve nám jen nadávali a nastavovali nohy. Pak to bylo stále horší a surovější. Když jsme se jednou vraceli z výletu, čekali na nás na mostě přes Odru. Nás zmlátili a našeho vedoucího shodili z mostu.“¹⁵⁶ Jiní se přidávali rovnou: „Dne 19. Prosince říšský evangelický biskup Ludwig Muller, horlivý přívrženec národního socialismu, uzavřel s Schirachem dohodu a vydal do rukou Hitlerjugend kolem sedmi set tisíc mladých lidí.“¹⁵⁷

Nakonec došlo i k potlačení konkurenčních nacistických spolků. Člověk mohl být nacionálním socialistou pouze v rámci Hitlerjugend, nikoli vně.¹⁵⁸

Rok 1936 byl slavnostně vyhlášen Baldur von Schirachem za „Der Jahre des Jungvolks (rok Jungvolku)“. Ten rok měli být darováni Adolfu Hitlerovi k narozeninám všichni desetiletí Němci.¹⁵⁹ O pár let později, 1. prosince 1936 byl Vůdce říšské mládeže oficiálně podřízen přímo Vůdci.¹⁶⁰ Tím došlo k završení soustředění veškeré mládeže pod nacistický vliv.

4.1.4 Exkluzivita a marketing hnutí

Oficiální zástupce určité ideologie musí umět prezentovat jaksi exkluzivní a lákavou stránku organizace.

Oddíly HJ v pochodu s vlajkami, s písní na rtech se stávaly velkým lákadlem samy o sobě. Například Inge Scollová řekla o sobě a svých sourozencích: „Připadalo nám to dobré, a chtěli jsme udělat všechno, čím jsme k tomu mohli přispět. Ale přispívalo ještě něco jiného, co nás přitahovalo a strhávalo tajemnou mocí: To byly ty sevřené, pochodující řady mládeže s vlajícemi

---

¹⁵⁵ RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2, str. 34 – 36

¹⁵⁶ KNOPP Guido, Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 88

¹⁵⁷ Tamtéž, str. 88

¹⁵⁸ BURLEIGH, Michael a WIPPERMANN, Wolfgang. Rasistický stát Německo 1933 – 1945, Cambridge University press 1991, Columbus 2008, ISBN 978-80-7249-261-9, str. 205

¹⁵⁹ RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2, str. 39

¹⁶⁰ BURLEIGH, Michael a WIPPERMANN, Wolfgang. Rasistický stát Německo 1933 – 1945, Cambridge University press 1991, Columbus 2008, ISBN 978-80-7249-261-9, str. 206

prapory, před upřenýma očima, bubnováním a zpěvem.¹⁶¹ Podle Jobs Christian von Cornberga byla uniforma oděvem cti, a Klaus Mauelshagen to vylíčil takto: „Hnědé kalhoty, hnědá košile, černý trojčipý šátek na krku, přidržívaný hnědým koženým uzlem, kožený řemen přes rameno a opasek se znakem na sponě. K tomu se nosily bílé podkolenky a hnědé boty a na hlavě hnědá lodička, kterou jsme si nasazovali frajersky šikmo přes ucho a byli jsme pyšní. Dívky nás obdivovaly.“¹⁶² Vrcholným útokem na smysly pak byla masová shromáždění. Například 1. Října 1932 bylo v Postupimi přítomno na 70 000 dětí. Werner von Porsch o tom řekl: „Toto setkání bylo splněním snu mladých lidí. Jestliže jsme se dosud scházeli v malých skupinkách, zde jsme poprvé pochopili pojem masa a z ní vyplývající politickou moc.“¹⁶³

Ale nešlo jen o vizuální efekt seřazených mas. Nacisté apelovali i na exkluzivní zážitky, kterých se v této době mladým příliš nedostávalo, jak popisuje bývalý člen Hitlerjugend Karl-Albert Schluter: „Předtím děti neměly o prázdninách žádné možnosti. Když měly velké štěstí, měly snad babičku, která třeba v Meklenbursku vlastnila selskou usedlost, kam mohly děti jet. Ale to nebylo ono. A nyní najednou mohly jet na čtrnáct dní nebo tři týdny na dovolenou, dostaly se ven. Cestování, to děti dříve vůbec neznaly.“¹⁶⁴ Nabízená náplň volného času zahrnovala letní tábory s táborákovou romantikou. Různé hry byly hodnoceny celou řadou odznaků a vyznamenání pro větší motivaci. HJ se od starších, již zrušených, organizací poučila, jak zaujmout mladého chlapce, či dívku. Spisovatel Walter Kempowski o tom napsal: „Kde jinde mělo dítě možnost naučit se létat na kluzácích než v leteckých oddílech Hitlerjugend. V motoristických oddílech směli chlapci najednou jezdit na motorkách a v námořních oddílech běhat v pěkných uniformách a plavit se na plachetnicích. Jaké možnosti pro děti, u nichž se doma muselo šetřit. Tohle bylo pro mnohé tak přitažlivé.“¹⁶⁵ Josef Janny přitažlivost hnědé organizace odhadl jednoduše: „V Hitlerjugend nám totiž nabídli bohatý program, který skvěle vyhovoval našim mladickým potřebám.“¹⁶⁶ Zábavný byl široký program různých aktivit, avšak nezáživným se mohlo stát biflování vůdcova životopisu, či „slavných“ německých dějin. Některé nebavilo ani procvičování skandovaných hesel a pochodových písní.¹⁶⁷

---

¹⁶¹ KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str 84

¹⁶² Tamtéž, str. 37-38

¹⁶³ Tamtéž, str. 82

¹⁶⁴ Tamtéž, 37-38

¹⁶⁵ KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 38-40)

¹⁶⁶ JANNY Josef, ...za vůdce, náod a otčinu?, NAŠE VOJSKO 2006, str. 24

¹⁶⁷ Tamtéž, str. 24

Samozřejmě, před dosažením absolutní moci ve státě se HJ aktivně podíleli na propagaci strany, včetně vzájemných střetů s opozičními skupinami v čele s komunistickou mládeží. Výmarská republika zakázala kvůli pouličním bojům předcházejícím druhé kolo prezidentských voleb v dubnu 1932 jak SA, tak i Hitlerjugend. Jaká ale byla reakce?: „Zákaz Hitlerovi mládeže vyvolal zvláštní odezvu: celá vlna nových členů se valila do tohoto hnutí.“¹⁶⁸ Veškeré zákazy vždy jen zvyšovaly exkluzivitu organizace.¹⁶⁹ A tak „Hitlerjugend využívala slávu svých pronásledovaných stoupenců k propagandě při náboru nových členů.“¹⁷⁰ Pokud byla skupina zakázána, jednoduše se přejmenovala na něco nevinně vyhlížejícího, jako „Přátelé přírody, Mladí národní filatelisté“ ...aj. Samozřejmě tak pomáhali při volební agitce.¹⁷¹

Na mladé hochy také mohla dělat dojem „zbraň Jungvolku“. „Jen pokud úspěšně splnil tuto zkoušku odvahy (Mutprobe), dostal desetiletý nováček oprávnění nosit stejnokroj.“¹⁷² A to včetně dýky s nápisem „Blut und Ehre“ (Krev a čest).¹⁷³ nebo: „Mehr sein als scheinen (Bud' víc, než vypadáš)“¹⁷⁴ anebo: „Když jeden z nás padne, druhý tu bude stát za oba“¹⁷⁵, případně „Mou ctí je věrnost“. Teprve nyní se stali plnohodnotnými členy.“¹⁷⁶ Zdálo by se, že zaujmout malé děti mohlo být pro nacistické hnutí mnohem snazší, ale „Akademická mládež tehdy toužila po tom, aby ji oslovil nějaký vůdce lidu. Masová hypnóza velkých politických shromáždění na ni působila více než na dělnictvo. Bylo to něco, co jí v životě dosud chybělo.“¹⁷⁷ A tak se ani z akademických kruhů neozýval zvlášť silný odpor.

---

¹⁶⁸ RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2, str. 33

¹⁶⁹ Tamtéž, str. 34

¹⁷⁰ KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 75

¹⁷¹ Tamtéž, str. 75

¹⁷² RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2, str. 40

¹⁷³ Tamtéž, str. 45

¹⁷⁴ KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 213

¹⁷⁵ Tamtéž, str. 214

¹⁷⁶ Tamtéž, str. 32

¹⁷⁷ Tamtéž, str. 70

4.1.5 Militantní charakter HJ

Totalitní hnutí bývají zpravidla militantní už jen kvůli permanentnímu boji s „objektivním nepřítelem“. Navíc, vzhledem k tomu, že Němci měli být předurčení k vládnutí, měli být cvičeni ve vojenském duchu, podobně jako spartané ve starověké Spartě nebo strážci v Platónově Ústvě, jak odpovídalo nacistické ideologii.

„Puška je nevěstou německého vojáka“ znělo na cvičištích.¹⁷⁸

„Měšťanská mládež hledala únik z omezeného světa dospělých a jeho pevných norem. Při hledání vlastní nezaměnitelné identity začala protestovat proti šířícímu se materialismu a pevné víře v neomezený pokrok v oblasti přírodních věd a techniky. Právě tyto převratné procesy modernizace uvrhly řadu mladých lidí do hluboké nejistoty. V továrních halách věku strojů spatřovali zánik individuální svobody. Vycházel bezpočet spisů kritických vůči civilizaci a varujících před sociálními důsledky anonymní „masové společnosti“, jež podle názoru mnohých zahajovala dokonce „zánik Západu.“¹⁷⁹ Tito mladí se ubírali k idealizované minulosti a obraceli se vstříc armádě, která mohla představovat určitou alternativu vůči „provozu průmyslové moderny.“¹⁸⁰

Členové jungvolku nastupovali seřazeni do útvarů. Trénovala se vojenská disciplína a to nejen prostřednictvím pochodů.¹⁸¹ Pochody pak doprovázely ideologické písně. Jedna z takových pochodových písní měla text: „Třesou se zpuchřelé kosti světa v obavě před velkou válkou. Překonali jsme strach a kráčíme k velkému vítězství. Půjdeme dál pochodovým krokem, dokud vše staré neskončí rozbito na střepy. Dnes nám patří Německou a zítra celý svět!“¹⁸² Nedílnou součástí byly „bojové hry“ - učili se orientovat v terénu za pomoci mapy a kompasu, podávat hlášení, odhadovat vzdálenost aj.¹⁸³ „Hráli jsme si především na stopovanou, učili se plížit a maskovat.“¹⁸⁴ Tuto předvojenskou výchovu završovala střelba z malorážek. Helmut Stellrecht prohlásil: „Chceme dosáhnout toho, aby němečtí chlapci drželi v rukou zbraň stejně jistě jako pero. Liberalismus napsal nad vrata škol „Vědění je moc“. Ale my jsme za války a po ní poznali, že

---

¹⁷⁸ BUTLER, Rupert. Hitlerova mladá garda Dějiny Hitlerjugend, Columbus 1996, ISBN 80-85928-42-6, str. 49

¹⁷⁹ KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 41

¹⁸⁰ Tamtéž, str. 41

¹⁸¹ KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 32

¹⁸² JANNY Josef, ...za vůdce, náod a otčinu?, NAŠE VOJSKO 2006, str. 25

¹⁸³ KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 32

¹⁸⁴ JANNY Josef, ...za vůdce, náod a otčinu?, NAŠE VOJSKO 2006, str. 24

moc národa nakonec vždycky spočívá jen v jeho zbraních a lidech, kteří s nimi umějí zacházet.“¹⁸⁵

Když nestál někdo pevně v lati, byl v oddílech odpadlíků, kde se nefasovaly kompletní uniformy a byla zde snaha dopomoci si vojenskou kázní k poslušnosti - tedy se víc běhalo, plížilo a míň pochodovalo a rozumovalo.¹⁸⁶ Kolem šestnácti let byli chlapci posíláni do branných táborů. Vojenství na ně však dělalo spíš pozitivní dojem: „Nakonec jsem byl výcvikem dokonce nadšený. Bavilo mě cvičení, orientace v mapách, poznávání terénu, nauka o zbraních, střelení z karabin a kulometů a dokonce i různé přednášky, které také patřili k našemu programu.“¹⁸⁷ To vše pochopitelně mladým klukům imponovalo. Zpětné pohledy o tom jsou vše vypovídající: „Život v Hitlerově mládeži byl pečlivě naplánovanou kombinací náročných sportovních aktivit, vzrušující zábavy, disciplíny, donucování a indoktrinace...Ať už momentálně šlo o jakoukoli dílčí aktivitu, každá byla, jako ostatně celá soustava Hitlerovy mládeže, silně prodchnuta duchem vojenství.“¹⁸⁸ Stejnokroje, Přehlídky, hodnosti, užívání vojenského žargonu, násilnosti – to vše jsou příklady vojenského vlivu na aktivity v HJ.¹⁸⁹ Mezi otevřeněji vojenské sportovní disciplíny patřila zmíněná střelba na terč z malorážky. Dále se učili vojensky užitečným disciplínám, jako světelná signalizace, oprava kola, kladení telefonních kabelů, hod cvičným granátem...a veškeré sportování bylo vždy vedeno podle hesla: „žádné slitování“.¹⁹⁰

Z Himmlerova pohledu vyplňovala HJ především účel zásobárny čerstvých sil pro SS.¹⁹¹ Jeho vliv na organizaci mladých byl ještě více rozšířen po roce 1936, kdy začal posílat k Hitlerjugend jako trenéry a instruktory v zacházení se zbraněmi členy oddílů SS.¹⁹²

Orientace na vojenský charakter se postupně stupňovala, až „Od roku 1937 tvořil polovojenský výcvik hlavní náplň činnosti této organizace.“¹⁹³ Mladíci byli vedeni k soutěživosti ve všem – a to

---

¹⁸⁵ KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 32

¹⁸⁶ JANNY Josef, ...za vůdce, náod a otčinu?, NAŠE VOJSKO 2006, str. 27

¹⁸⁷ Tamtéž, str. 29

¹⁸⁸ RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2, str 47

¹⁸⁹ Tamtéž, str 47

¹⁹⁰ Tamtéž, str. 51

¹⁹¹ Tamtéž, str. 61-62

¹⁹² BUTLER, Rupert. SS – Hitlerjugend Historie 12. Divize SS 1943-45, Svojtka a Co. S.r.o. 2005, ISBN 80-7237-842-2, str. 24

od sportu až po hygienu. Občas byl dokonce uměle navozován nedostatek potravy, neboť hlad prý upevňuje charakter.¹⁹⁴

Jiné prvky vojenského výcviku nebyly na první pohled natolik evidentní. Například v táboře HJ v Mnichově byly k vidění jisté bílé čáry: „Na ploše se skvěly dlouhé bílé čáry, a i když se podobaly cílovým metám, každý válečný veterán by hned rozeznal jejich smysl. Byly to svého druhu pozemní trasy, které měly v noci navádět vojáky do mezer v přední linii a na útočné pozice kulometů a minometů.“¹⁹⁵ O čárách píše i R. Butler: „Dlouhé bílé čáry, jež byly v táborech k vidění, nevymezovaly běžecké tratě. Každý veterán z první světové války hned uhodl, k čemu slouží. Pruhy přitlučené k zemi pomocí kolíků označovaly v noci cestu k pozicím, na nichž byly přerušeny drátěné zátarasy a odkud se daly podnikat výpady za podpory kulometné, či minometné palby... Hoši se zde učili, jak z boku obejít palebné postavení, jak se krýt nebo jak se co nejrychleji a s nejmenším rizikem shromáždit na určeném stanovišti. Pod širým nebem se nacházela střelnice...nechyběl ani přednáškový sál, kde na stěnách visely instruktážní tabule sloužící k výuce topografie a taktické diagramy.“¹⁹⁶

Se členy Hitlerovy mládeže se nepočítalo jen jako s vojáky „ideje“, ale i pro boj v opravdové válce se vším všudy, vedené za třetí říši. Odtud ten důraz na fyzicky náročný výcvik, soudružství a slepou odevzdanost führerovi stejně jako na všechny další aktivity, jejichž účelem bylo mladé muže zocelit.“ (str. 41) Adolf Hitler často zdůrazňoval, že německý chlapec má být „štíhlý jako chrt, houževnatý jako kůže a tvrdý jako Kruppova ocel.“¹⁹⁷ A tak sport sám o sobě, jako předpoklad pro dobrou fyzickou kondici budoucích vojáků, byl pojat ideologicky a militantně: „Sport v hitlerovském Německu neznamenal nic víc než touhu po vlastní dokonalosti, pěstování odvahy a troufalosti a koneckonců okázalé dávání najevo ctností nadřazené rasy.“¹⁹⁸ Přičemž sportovat se samozřejmě po roce 1933 smělo jen v rámci Hitlerjugend.¹⁹⁹ A vzhledem k ideologii se samozřejmě nemohlo nesportovat. „Hesly jako „Tvé tělo patří národu“ či „Tvou povinností je

---

¹⁹³ RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2, str. 63

¹⁹⁴ Tamtéž, str. 38

¹⁹⁵ BUTLER, Rupert. SS – Hitlerjugend Historie 12. Divize SS 1943-45, Svojtka a Co. S.r.o. 2005, ISBN 80-7237-842-2, str. 19 – 20

¹⁹⁶ BUTLER, Rupert. Hitlerova mladá garda Dějiny Hitlerjugend, Columbus 1996, ISBN 80-85928-42-6, str. 50 – 51

¹⁹⁷ RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2, str. 49

¹⁹⁸ Tamtéž, str. 49

¹⁹⁹ KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 29

být zdravý“ Hitlerjugend propagovala nacionálně motivovanou povinnost zocelování těla.“²⁰⁰ Požadavky na fyzickou zdatnost byly tak hluboce zakořeněny, že už nároky pro vstup do Jungvolk byly zaměřeny na posuzování výkonnosti, šlo zpravidla o trojboj – běh na 60 metrů a to za 12 vteřin, skok do dálky alespoň 2,75 metrů a hod kriketovým míčkem do dálky 25 metrů. K tomu navíc byly zkoušky odvahy – například skákání do bazénu z pětmetrového prkna.²⁰¹

Sportování i polovojskový výcvik jako všechno byly prodchnuty ideologickou indoktrinací. Atletičtí mladíci byli zasypáváni květnatými ideologickými poučkami typu: „Narodili jste se jako Němci. Musíte žít jako bojovníci. Musíte zemřít jako hrdinové. Myslete na ty, kdo padli v nacionálně socialistické revoluci.“²⁰²

HJ pak během války hojně obsluhovali protiletdeckou obranu, nebo dělali motospojky. „Když však v říjnu 1943 zničil jednu ze světlometných baterií, obsluhovanou výhradně čtrnáctiletými nebo ještě mladšími chlapci, plný zásah a celá obsluha zahynula, objevilo se nařízení, podle něhož napříště nesměly nejnížší věkové skupiny sloužit na podobných postech.“²⁰³

---

²⁰⁰ KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 30

²⁰¹ Tamtéž, str. 30

²⁰² BURLEIGH, Michael a WIPPERMANN, Wolfgang. Rasistický stát Německo 1933 – 1945, Cambridge University press 1991, Columbus 2008, ISBN 978-80-7249-261-9, str. 52

²⁰³ BUTLER, Rupert. Hitlerova mladá garda Dějiny Hitlerjugend, Columbus 1996, ISBN 80-85928-42-6, str. 77

4.2 Výchova a vzdělávání ve školách

4.2.1 Vlastní vzdělávání

Vlastní vzdělávání bylo prodchnuto ideologií a to včetně konkrétní náplně běžných předmětů.

Nástupem nacismu došlo k totální přeměně Německého školství. Byl zastaven vývoj moderní „reformní pedagogiky“, stejně jako dalších alternativních a pokrokových pohledů na výuku.²⁰⁴ Německá vzdělávací soustava patřila, před změnou v roce 1938, mezi nejlepší na světě.²⁰⁵ Avšak už od roku 1933 docházelo k jejímu postupnému rozkladu. Postupně bylo vyhozeno, nebo odstoupilo na 10% všech vysokoškolských profesorů. Krom toho, že Německo přišlo o přední světové vědce, distancovalo se zároveň od výsledků myslitelů židovského původu, včetně tzv. „židovské fyziky“ A. Einsteina a dalších. To samozřejmě vedlo k úpadku německé vědy. 97 % zbývajících učitelů vstoupilo do Svazu nacionálněsocialistických učitelů (Nationalsozialistische-Lehrerbund) a tím se dostalo pod přímý vliv strany. Většina pedagogů, včetně profesorů na vysokých školách, se horlivě přihlásilo k nacismu, obdobně nadpoloviční většina studentů. Z univerzit muselo odejít 14,34% zaměstnanců a 11% profesorského sboru. Například v Dusseldorfu to bylo 50%, v Berlíně a Frankfurtu 32%, atd.²⁰⁶ Ostatně, svůj vztah k inteligenci ukázal nacismus již 10. Května 1933 a to pálením knih nevhodných autorů.²⁰⁷

Jak k tomu došlo? - 23. Dubna 1934 se stal říšským ministrem pro vědu, vzdělání a lidovou osvětu Bernhard Rust a okamžitě rozpoutal čistku mezi učiteli.²⁰⁸ Rustovo školství mělo být dalším indoktrinačním aparátem vyjma povinné HJ. Schirach s Rustem však zůstali po celou dobu v určité vzájemné konkurenci. A tak zákon o Hitlerově mládeži z roku 1936 obsahoval důležitou zmínku: „Bez újmy na domově a škole.“²⁰⁹ Rustovi se tak v mocenských bojích podařilo zmenšit vliv HJ ve školách.

Vojenská disciplína nedokázala zamezit určitému úpadku kázně. V roce 1933, když docházelo k nárůstu chuligánství ze strany studentů, vzhledem k jejich pocitu nadřazenosti kvůli členství

---

²⁰⁴ SINGULE František, Současné pedagogické směry a jejich psychologické souvislosti, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1992, ISBN 80-04-26160-4, str. 8

²⁰⁵ JANNY Josef, ...za vůdce, náod a otčinu?, NAŠE VOJSKO 2006, str. 65-70

²⁰⁶ BUTLER, Rupert. Hitlerova mladá garda Dějiny Hitlerjugend, Columbus 1996, ISBN 80-85928-42-6, str. 54

²⁰⁷ JANNY Josef, ...za vůdce, náod a otčinu?, NAŠE VOJSKO 2006, str. 65 – 70

²⁰⁸ BUTLER, Rupert. Hitlerova mladá garda Dějiny Hitlerjugend, Columbus 1996, ISBN 80-85928-42-6, str 53

²⁰⁹ BURLEIGH, Michael a WIPPERMANN, Wolfgang. Rasistický stát Německo 1933 – 1945, Cambridge University press 1991, Columbus 2008, ISBN 978-80-7249-261-9, str. 207

v HJ, se strana vyjádřila: „Nejvyšším úkolem škol je výchova mládeže ke službě lidu a státu v nacionálněsocialistickém duchu. Jedinými orgány majícími právo vykonávat kontrolu nad učiteli jsou přímo nadřízené správní instituce.“ Bernhard Rust prohlásil: „autorita školy musí být i v rasovém státě bezpodmínečně zachována...Úkolem ředitelů škol je zajistit, aby všichni žáci na slovo poslouchali své učitele a aby na školách svrchovaně vládl zákon a pořádek.“²¹⁰ Hitler zase apeloval: „Musí nás ovládat jediná vůle, musíme tvořit pevnou jednotu, musí nás spojuvat disciplína; nechť nás všechny naplňuje jednotná poslušnost a kázeň.“ ?

Po vyhlášení zákona o obnově profesionální státní služby ze dne 7. dubna 1933 byli propuštěni tisíce učitelů. Například v Berlíně bylo vyštváno 19 z 24 obecních vzdělávacích poradců. A došlo k sjednocení učitelských spolků do jednoho pod záštitou tzv. „koordinace“. Jeden učitel o tom napsal v novinách Národněsocialistického svazu učitelů ze dne 27. Dubna 1933: „Víme o koordinaci z elektroinženýrství a víme, že jejím prostřednictvím můžeme kupříkladu připojit přímo ke kabelu nějaký počet žárovek a že všechny budou svítit stejnou intenzitou, a to bez ohledu na to, jak daleko budou od sebe vzdáleny, protože k nim teče stejný proud. Náš říšský kancléř Adolf Hitler měl zřejmě na mysli tento obrázek, když dal svému inkorporačnímu úsilí označení „koordinace“.²¹¹ Vzdělávací systém se však i nadále dělil na tři stupně – základní, střední a vysoký.²¹² Demokraticky smýšlející učitelé odcházeli ze škol, šli do důchodu, nebo byli přeřazeni na bezvýznamné posty. Zatímco představitelé strany se stávali vrchními školními rady, řediteli škol apod.... Zbytek učitelů rychle vstoupil do NSDAP. Mnozí z nich pak vehementně verbovali do Hitlerjugend, ctižadostivý ředitelé se zas předháněli ve statistikách počtu žáků v Hitlerjugend atd....²¹³ Tak vidíme, že škola nebyla pro děti útočištěm klidu před nacismem, ba přímo naopak.

Změnily se i učební osnovy. Na prvním místě v učebních osnovách byl od té doby sport. Již v Mein Kampf totiž stojí: „Národní stát má všechnu svou výchovnou činnost zaměřovat ne na vtlačování pouhých vědomostí, ale v první řadě na pěstování zcela zdravého těla. Teprve v druhé řadě přijdou na pořad duševní schopnosti a nakonec vědecké vzdělávání.“²¹⁴ Došlo

---

²¹⁰ RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2, str. 71

²¹¹ “ BURLEIGH, Michael a WIPPERMANN, Wolfgang. Rasistický stát Německo 1933 – 1945, Cambridge University press 1991, Columbus 2008, ISBN 978-80-7249-261-9, str. 208

²¹² Tamtéž, str. 219

²¹³ KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str 86 – 87

²¹⁴ Tamtéž, str. 29

k opětovnému zavedení tělesných trestů. Byla zrušena účast rodičů a žáků na vzdělávání a ředitelům škol připadli větší pravomoci. Také se změnil kalendář a na chodbách bylo povinností zdravit „Heil Hitler“. Osnovy pro obsah učiva se dost měnily, přicházely se zpožděním a jejich obsahy si často protiřečily a to tak, že je bylo třeba stáhnout. Samozřejmě se všeobecně diskriminovaly ženy. Další velké změny byly: navýšení hodin tělocviku (až 5 týdně) a zavedení tzv. „rasové vědy“ a to od 13. Září 1933.²¹⁵

Indoktrinace se stala hlavním posláním většiny předmětů. V dějepise se vyučovaly poupravené německé dějiny.²¹⁶ Především vůdcův životopis, hanebná versailleská smlouva, Bedřich Veliký. Náboženství ustoupilo do pozadí, zatímco tělocvik postoupil do popředí.²¹⁷ Význam v dějinách nepřikládal Hitler myslitelům, ale „vojáctví“.²¹⁸ Versailleská smlouva byla v dějepise podávána, podle Rolfa Dierckse jako: „Tento takzvaný hanebný mír nám neustále připomínali v tom smyslu, že území, ztracená v letech 1918 až 1919, se musí bezpodmínečně získat zpět a že naší povinností je se o to postarat.“²¹⁹ „Německo musí být svobodné, i kdybychom za to měli zemřít.“ Nabádali vedoucí škol.²²⁰ U maturity z matematiky v roce 1937/1938 odpovídali žáci na příklad: „Letadlo shazuje při rychlosti 108 km v hodině z výšky 2000 metrů bombu. Za jakou dobu a na kterém místě bomba dopadne?“. V biologii byla zas otázka: „Jaké skutečnosti způsobují, že rasoví badatelé vidí hlavní péči o budoucnost německého národa v osudu nordické rasy?“ V národní politice pak byla otázka: „Jaké základy dal vůdce národně socialistickému hnutí, aby je dovedl k vítězství?“²²¹ Zásadně se neopisovalo – bylo to pokládáno za nečestné, kdo se o to pokusil, toho spolužáci ohlásili. Učitel dokonce napsal zadání na tabuli a odešel ze třídy. – případné opisování se však netrestalo, jen se příště psalo například pojednání na téma „Upřímnost a charakter“.²²²

---

²¹⁵ BURLEIGH, Michael a WIPPERMANN, Wolfgang. Rasistický stát Německo 1933 – 1945, Cambridge University press 1991, Columbus 2008, ISBN 978-80-7249-261-9, str. 211 – 213

²¹⁶ RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2, str. 78

²¹⁷ JANNY Josef, ...za vůdce, národ a otčinu?, NAŠE VOJSKO 2006, str. 22

²¹⁸ KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 216

²¹⁹ Tamtéž, str. 218 – 219

²²⁰ Tamtéž, str. 219

²²¹ Tamtéž, str. 222

²²² Tamtéž, str. 228

Německo mělo nahradit Anglii v pozici vedoucí velmoci.²²³ Dějepis se soustředil na úspěchy vůdce a boj nacistické strany o moc. Eseje byly na témata jako „Adolf Hitler, zachránce vlasti“, „probuzení německého rasového ducha“ aj...²²⁴ Samozřejmě parlamentní demokracie Británie a jiných zemí byly označovány za slabé a v budoucnu hrozilo jejich podlehnutí novému židovskému světovému spiknutí ve formě bolševismu.²²⁵ První světová válka byla vykládána v hábitu teorie tzv. „Dolchstosslegende“ (Rány nožem do zad)²²⁶ V Zeměpise se vyučování orientovalo na teorii „Lebensraum“ (životního prostoru na východě). Matematika se zabývala poměrem stíhaček k bombardérům, trajektoriemi dělostřeleckých granátů, kadencí kulometů apod.... Biologie zaujímal po tělocviku v pořadí důležitosti hned druhé místo. Byla přednášena podle učebnice „Nové elementy rasového výzkumu“ od H. Gauche.²²⁷ Náboženství byla snaha ponacističtít (neboť křesťanství bylo příliš zakořeněno v Německu, než aby se dalo úplně eliminovat). A tak byl Ježíš předkládán jako nordický mučedník zavražděný židy a novým mesiášem, kterého seslal Bůh, byl Adolf Hitler. – To se však nesetkalo s valným úspěchem. Výuka náboženství byla zrušena a například v HJ nahrazena kvazi-náboženskou nacistickou doktrínou.²²⁸

Důraz byl kladen na rasová a národní hlediska. Na tělesné a ideové školení.²²⁹ Škola se měla podrobit nacistické ideologii a jakákoli reformní pedagogika byla potlačována.²³⁰ Ludwig Harig, žák učitelského ústavu vypovídá: „Učitelé měli za úkol připravit děti na to, že jednou přijde válka, v níž budou bojovat proti nepříteli a budou muset prokázat odvahu, aby jednou mohly v Evropě a na celém světě vystupovat jako nadlidé. Mluvil se také o svaté nenávisti: Každý Němec musí chovat zášť ke všemu, co není německé.“²³¹ Bernhard Rust v osnovách pro pedagogii předepisoval v roce 1935: „Při výkladech o evropských rasách a zvláště v hodinách rasové nauky se musí nordické rasové složení dnešního německého národa stavět proti jinak

---

²²³ Tamtéž, str. 228

²²⁴ RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2, str. 73

²²⁵ Tamtéž, str. 73 – 74

²²⁶ Tamtéž, str. 74

²²⁷ RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2, str. 74

²²⁸ Tamtéž, str. 75

²²⁹ KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str 178

²³⁰ Tamtéž, str. 178

²³¹ Tamtéž, str. 178

rasově určeným skupinám cizích národů, zejména proti Židům... Je třeba důrazně upozorňovat na nebezpečí rasového míšení s cizími skupinami, protože národy a kultury mohou být jen tehdy právy svému poslání v dějinách, jestliže budou plnit rasou podmíněné úkoly ve svých dějinách.“²³² V oborech jako nauka o lidové kultuře se učilo to, „co dokazuje správnost našeho světového názoru“: antika, dějiny, zeměpis, nauka o rase, němčina, kulturní dějiny, ekonomika a sociální nauka, filozofie atd.“²³³

Adolf Hitler totiž prohlásil: „Veškerou vzdělávací a výchovnou práci národního státu musí korunovat to, že svěšené mládeži vpraví instinkty a rozumem do srdcí a mozků smysl a cit pro rasu.“²³⁴ Požadoval: „Žádný chlapec a žádná dívka nesmí opustit školu, bez poznání nezbytnosti a podstaty čisté krve.“²³⁵ A tak učitelé i vedení HJ šířili sociálně darwinistické teorie o výběru. V rasové výchově se propagoval árijský nadčlověk, který se má prosadit právem silnějšího nad méněcennými jedinci.²³⁶ Jak již bylo zmíněno, indoktrinace prostupovala veškerou nauku. Příklad početní úlohy tedy mohl znít: „Stavba jednoho ústavu pro choromyslné stojí šest miliónů říšských marek. Kolik sídlištních domů po tisíci pěti stech markách by se za to dalo postavit?“ Ilse Aichingerová vzpomíná: „V hodinách biologie jsme se učili, že Židé a Cikáni jsou to nejhorší na světě a že existuje jen jedno ještě horší, a to je míšení mezi árijci a Židy nebo mezi árijci a Cikány, protože tito míšenci se stanou buď zločinci, nebo Židy, nejčastěji však obojím.“²³⁷ Publikace radící učitelům, jak postupovat nesla například název: „Židovská otázka ve vyučování“ a v ní se psalo: „Rasová a židovská otázka jsou základními problémy národně socialistického světového názoru. Jejich vyřešení zajišťuje existenci národního socialismu, a tím i přežití našeho národa na věčné časy.“²³⁸ Uvedení do tohoto názoru mělo být zpočátku vyučováno v přírodovědě.²³⁹ Byl vysvětlován prostřednictvím příkladů ze zvířecí říše. Stádo kamzíků se nenechá nikdy vést jelenem, špaček se vždy páří se samičkou stejného druhu. Pokud zasáhnou lidé křížením, vzniká nepřírozený míšenec – bastard s nejhoršími vlastnostmi.²⁴⁰ Rudolf

---

²³² Tamtéž, str. 180

²³³ KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 216

²³⁴ Tamtéž, str. 33

²³⁵ KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 178

²³⁶ Tamtéž, str. 92

²³⁷ Tamtéž, str. 92

²³⁸ Tamtéž, str. 178

²³⁹ Tamtéž, str. 178-179

²⁴⁰ Tamtéž, str. 179

Banuscher vzpomíná: „Učitel se pak zeptal „Víte, co je to bastard?“ Třída mlčela. Po krátké pauze ukázal učitel prstem na Rudolfa Banuschera a řekl: „Tenhle. Jeho matka je Židovka. To přece říká všichni.“²⁴¹ Třída nijak nereagovala. Gerhard Wilke z Berlína dodává: „Učitelé neustále agitovali proti Židům. V hodinách rasové nauky se říkalo, že germánská rasa je vedoucí a lepší.“²⁴² Ale mezi žáky se o židech nějak zvlášť nemluvalo. Nikdy nemluvili o tom, že Žida je třeba zabít, jen s nimi nechtěli mít nic společného. Očekávalo se, že brzy v Německu žádní Židé nebudou. V době přebírání moci mělo být již Německo zcela bez Židů. O jejich vraždění se ale nevědělo.²⁴³ Je potřeba dodat, že světonázor se samozřejmě nejen přednášel, ale zejména na elitních školách se z něho i zkoušelo.²⁴⁴

Ovšem to nebylo jediné. Paul Stuben říká: „Ve škole nám nasazovali nějaké šablony a měřili nám hlavy. A když někdo neodpovídal zcela árijským měřítkům, přišla otázka: Nebyla snad tvoje prababička...? A pak se často hezky říkalo: No, když už je to tak dávno, tak zdravá německá krev tu židovskou potlačila. Do školy jsem pak musel donést rodokmen. Náš rektor se před nás jednou postavil ve stranické uniformě a prohlásil: Musím vám sdělit, že máme ve třídě Židovku. My to vůbec nevěděli. Takže si s ní už nesmíte hrát, nesmíte s ní společně psát úkoly, nebudete si jí všímat, dokud nebudou učiněna další opatření. Dívka po několika dnech zmizela a my už jsme jí nikdy neviděli.“²⁴⁵ Zpočátku bylo židovským dětem dovoleno chodit do škol, kde sloužily jako živé pomůcky pro výuku.²⁴⁶ „Židovské děti přišly ze školy sklíčené a hluboce zasažené. Zde je příklad, jak citlivá dětská duše reaguje v prostředí třídy naplněné nenávistí. Sedmiletý chlapec začal loni o Velikonocích chodit do jedné berlínské školy. Zde se poprvé seznámil s bojkotem židovských dětí. Když přišel celý uplakaný ze školy domů, křičel na matku: „Mami, já nechci být žid.“²⁴⁷

Mezi rodiči se šířila zvěst o nucené sterilizaci duševně nemocných. Obecní noviny ve Frankfurtu nad Mohanem ze dne 9. dubna 1936 na to reagovaly: „... Zkoušky provedené

---

²⁴¹ Tamtéž, str. 179

²⁴² Tamtéž, str. 180

²⁴³ Tamtéž, str. 229

²⁴⁴ KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 219

²⁴⁵ Tamtéž, str. 90-92

²⁴⁶ RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2, str 55

²⁴⁷ BURLEIGH, Michael a WIPPERMANN, Wolfgang. Rasistický stát Německo 1933 – 1945, Cambridge University press 1991, Columbus 2008, ISBN 978-80-7249-261-9, str. 213

v Německu ku dnešnímu datu ukazují, že téměř polovina duševně zaostalých školáků není dědičně nemocná, a proto jejich nucená sterilizace nepřichází v úvahu.“²⁴⁸ Roku 1936 byly zároveň uzavřeny římskokatolické i protestantské školy.²⁴⁹ Mentálně postižení (ale i epileptici, schizofrenici, notoričtí alkoholici, aj.) byli sterilizováni, či eliminováni prostřednictvím systému eutanázií.²⁵⁰ Děti navštěvovali blázince, aby se sami přesvědčili, kolik taková péče o „vadné“ stát stojí. „Sterilizační zákon umožňuje...uplatňovat lidskou důstojnost a nevystavovat naši rasu nízkostem.“²⁵¹ Zněla obhajoba těchto praktik.

4.2.2 Kontrola literatury naučné i beletrické

Cenzura knih a přizpůsobování učebnic bylo nedílnou součástí vzdělávání v nacistickém Německu.

Učebnice byly vybírány Národně politickými výchovnými ústavy podle ceny pro „rasu, národ a současnou situaci“. „Museli pojednávat o tématech jako 1. Germánství, 2. Bytí a osud germánského německví v zápase mezi germánstvím na straně jedné a křesťanstvím a antikou na straně druhé, 3. Současné síly.“²⁵² Dětské knihy byly často z nakladatelství norimberského župního vedoucího Julia Streichera, jež vydával „Der Sturmer“ v němž dával prostor nejvulgárnějšímu antisemitismu. Názvy dětských knih pak byly: „Jedovatá houba“, Nevěř lišce na zelené pláni a Židovy jeho přísahání“.²⁵³ Gunter Glowka z Magdenburku vzpomíná: „Židé byli označováni za neštěstí Německa. Utvářelo nás množství karikatur a článků v novinách. Škola vlastně nedělala nic proti tomu, aby se z nás rostli chlapci nepřátelští vůči Židům.“²⁵⁴

---

²⁴⁸ Tamtéž, str. 214

²⁴⁹ RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2, str. 55

²⁵⁰ Tamtéž, str. 55

²⁵¹ Tamtéž, str. 55 – 56

²⁵² KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 219 – 222

²⁵³ Tamtéž, str. 179 – 180

²⁵⁴ Tamtéž, str. 180

Četli se islandské ságy, germánské básně, pasáže z Nietzscheho *Vůle k moci*, *Přiznání k Německu* od P. de Lagarde, *Národ bez prostoru* od H. Grimma, *Boj jako niterný prožitek* od E. Jungera. Platón byl užíván ke kritice demokracie.²⁵⁵

Nadpis kapitoly v učebnici zněl například: „Charakteristické vlastnosti a poznávací rysy Židů“.²⁵⁶ První knížka pro děti od prvních tříd se jmenovala „Nacistický prvňáček“ a měla na přebalu karikaturu s židovským námětem a byla nadepsána: „Nevěř žádné lišce na zelené louce, nevěř Židově přísaze!“. Mezi ilustracemi byly obrázky vojáků provázené textem: „Kdo chce být vojákem, musí mít zbraň, kterou musí nabít prachem a dobrou tvrdou střelou. Malý kamaráde, chceš-li být i ty jednou odveden, buď pamětliv této písničky.“²⁵⁷ Od roku 1890 fungovala organizace „Spojený německý cenzorský výbor pro literaturu pro mládež“. Ten byl v roce 1933 převzat B. Rustem. Dále byl zřízen Říšský úřad literatury pro mládež (Reichsstelle für Jugendschrifttum) V roce 1938 si HJ vytvořila svůj vlastní knižní klub. Z beletrie například Karel May byl průchozí. U Robinsona Crusoe to bylo na pomezí, neboť byl sice schopným soběstačným árijským hrdinou, ale zase se přátelil s rasově nižším Pátkem.²⁵⁸

Byl nedostatek učebnic, neboť staré byly zakázány a nové ještě nebyly k dostání. Mezi učebnice patřila i kniha „Německé procitnutí“ od von Fikeschnera, kde bylo možno číst například: „V čase poválečné beznaděje vzniklo v Německu mnoho stran odhodlaných pomoci v případě volebního vítězství národu. Ze všech Němců byl však jen jeden vyvolen osudem, aby vedl národ správným směrem. Tím mužem byl Adolf Hitler.“²⁵⁹ Populární byla také kniha válečného idola Rommela „Pěchota útočí“ od nakladatelství Voggenreiter.²⁶⁰ A mnoho dalších v podobném duchu.

---

²⁵⁵ Tamtéž, str. 222

²⁵⁶ RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. *Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945*, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2, str. 55

²⁵⁷ Tamtéž, str. 72

²⁵⁸ Tamtéž, str 75 – 77

²⁵⁹ BUTLER, Rupert. *Hitlerova mladá garda Dějiny Hitlerjugend*, Columbus 1996, ISBN 80-85928-42-6, str. 53 – 54

²⁶⁰ Tamtéž, str. 60

4.2.3 Elitní školy

Vzdělávání elity německé Třetí říše mělo probíhat ve specializovaných školách.

„Nové typy škol vytvořené režimem představovaly spíše doplněk než alternativu k tradičnímu vzdělávacímu systému, který se i nadále dělil do tří stupňů: základní, střední a vysoký.“²⁶¹

Jak jsem již zmiňoval, B. Rust a B. von Schirach se neustále přetahovali o sféru vlivu.²⁶² Což se mělo projevit i v této oblasti. Od 20. Dubna 1933 Rust usiloval o založení Napoly (nationalpolitische Erziehungsanstalten – národně- politických vzdělávacích institucí). Ty měly vychovávat budoucí funkcionáře třetí říše. Avšak roku 1937 vznikla jejich konkurence ve formě škol Adolfa Hitlera (AHS), vzniklých z podnětu B. von Schiracha a R. Leye, vůdce Německé pracovní fronty (DAF). Ty měly vychovávat budoucí vůdce. Ley se mimo to ještě zasadil o projekt Ordensburgen v rámci terciálního sektoru pod záštitou DAF. Ty měli rozvíjet mladistvé členy NSDAP.²⁶³ Chlapci v elitních školách měli splňovat germánské ctnosti: „věrnost, odvahu, vytrvalost, poslušnost, schopnost sebeobětování“.²⁶⁴ Hitler řekl 10. Prosince 1940 v Berlíně před dělníky zbrojního průmyslu: „Do těchto škol povoláme nejtalentovanější děti, děti z širokých mas lidu. Syny dělníků a rolníků, jejichž rodiče by jim nikdy nemohli zaplatit vyšší studium... Později přijdou do strany, přijdou do řádových hradů a jednou zaujmou nejvyšší místa... Máme fantastický cíl. Představujeme si stát, kde každé místo obsadí nejschopnější synové našeho národa bez ohledu na jejich původ. Stát, v němž zrození neznamená vůbec nic (sic!) a výkon a schopnosti všechno.“²⁶⁵ Jindy už se o svých školách Adolf Hitler nezmiňoval, ani je nikdy nenavštívil... NAPOLA byla z větší části pod dohledem SS.²⁶⁶ Vedoucí SS na řádovém hradě Vogelsang v roce 1937 prohlásil: „To, co my vychovatelé nového vůdcovského dorostu chceme, je moderní stát podle vzoru helénských městských států. Pět až deset procent obyvatelstva, jeho nejlepší výběr, má vládnout, ostatní musí pracovat a poslouchat. Jen tak lze docílit nejvyšších hodnot, které musíme vyžadovat od sebe samých a od německého národa.“²⁶⁷

---

²⁶¹ BURLEIGH, Michael a WIPPERMANN, Wolfgang. Rasistický stát Německo 1933 – 1945, Cambridge University press 1991, Columbus 2008, ISBN 978-80-7249-261-9, str. 219

²⁶² Tamtéž, str. 214

²⁶³ BURLEIGH, Michael a WIPPERMANN, Wolfgang. Rasistický stát Německo 1933 – 1945, Cambridge University press 1991, Columbus 2008, ISBN 978-80-7249-261-9, str. 216

²⁶⁴ KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 176

²⁶⁵ Tamtéž, str. 182

²⁶⁶ Tamtéž, str. 186

²⁶⁷ Tamtéž, str. 176

Lay se Schirachem založili Adolf Hitler schule, kde měli mít jistý vliv jako protiváhu NAPOLY v roce 1937: „Školy Adolfa Hitlera jsou politická výchovná místa pro výběr německé mládeže. Kdo tuto výchovu absolvuje, je politicky zformován a je bezpodmínečným bojovníkem národního socialismu. Fanaticky prodchnutý vírou v ideu, musí být celému národu vzorem národně socialistického života, pevnou oporou pro všechny kolísající, nepřítelem všech škůdců národa. Tento mladík nebude uživatelem zařízení našeho hnutí, nýbrž jeho reprezentantem, nositelem ideje, kterou tam do něho zaseli.“²⁶⁸

Byli také školeni speciální řečníci pro propagandistické účely.²⁶⁹

V hodinách „rasové nauky“ byl rasismus a antisemitismus přednášen jako vědecký obor. To chlapce obeznámilo předem s tím, co se bude dít během kontrol znaků rasové čistoty při přijímání na elitní školy Nationalpolitische Erziehungsanstalt (Národně politický výchovný ústav) zkráceně NAPOLA. Bylo jim 12 let a připravovali se na kariéru budoucích vůdců v rámci Velkoněmecké říše.²⁷⁰ Získávali tzv. „zelené osvědčení“ o jejich schopnosti z „rasového výběru“ a to pod hlavičkou „Hlavního rasového a osidlovacího úřadu SS“. Mladí muži byli váženi, měřeni, jakýmisi kleštěmi se měřila jařmová kost. Posuzována byla také barva očí a vlasů pomocí laťky se zavěšenými typy vlasů a „tabulky barvy očí“. U adepta musel převažovat tzv. „nordický“ typ, přijímání byli ještě tzv. „falisch“, nebo „westisch“.²⁷¹ Hans Munchenberg k tomu říká: „Já byl z árijského hlediska dvojka. Můj nejlepší přítel měl lebku jako starý Hindenburg, ten byl „falisch“. Tak nás roztřídili na „nordisch, falish, dinarisch, westisch, nebo ostisch“.²⁷² Přičemž jen osm chlapců ze čtyř set bylo zařazeno do ideální skupiny „nordisch – falisch“.²⁷³ Typ Ostisch byl taktéž, podle vzpomínek pamětníků, spíše výjimkou. Samozřejmě se předkládali rodokmeny.²⁷⁴ Jak se výchova v těchto školách stavěla k tzv. „konečnému řešení židovské otázky“? G. E. Lorenz z postupimské Napoli říká: „Výchova k antisemitismu byla součástí programu, ale o „konečném

---

²⁶⁸ Tamtéž, str. 186 – 187

²⁶⁹ RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2, str. 56

²⁷⁰ KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str 172

²⁷¹ Tamtéž, str. 172 – 173

²⁷² Tamtéž, str. 173

²⁷³ Tamtéž, str 173

²⁷⁴ Tamtéž, str. 193

řešení židovské otázky, nepadlo ani slovo. V dějepise se učilo o ovládnutí světa židovskými plutokraty.²⁷⁵ Výstava: „Sovětský ráj“ přesvědčovala o nebezpečí „žido-bolševismu“. Nikdo nevěděl, proč jsou židé zlí, „bylo to tak vždycky.“²⁷⁶ Pokud došlo k návštěvě koncentračních táborů, bylo vše připraveno tak, aby působili humánnějším dojmem.²⁷⁷ H. Grundmann vzpomíná: „Měli jsme souhlasit, znát soucit a lítost jsme podle možností vůbec neměli. Chtěli, abychom vzdorovali každé bolesti – naší vlastní i ostatních lidí. Řekl bych, že se to této metodě výchovy podařilo. Pochopili jsme teprve po válce, co nám tehdy uniklo.“²⁷⁸ A tak se měli například naučit ovládat koně, aby získali ten pocit, jaké to je ovládat živou bytost.²⁷⁹

Osnovy byly nastaveny takto: První rok výchova v rasové filozofii nového řádu ve Vogelsangu, ve druhém roce utváření charakterů v Crossinsee, ve třetím vzdělávání ve správě, vojenství a diplomacii v Sonthofenu.²⁸⁰ Vysoká škola NSDAP, kam měli pokračovat po absolvování řádových hradů, již nikdy nebyla založena.²⁸¹ Tyto chlapce pochopitelně ovládal pocit vyvolenosti.²⁸² Byli jim poskytnuty veškeré možnosti, ničeho nebyl nedostatek...když si žák takové školy zlomil lyže, dostal okamžitě nové.²⁸³ Joachim Bauman vzpomíná na myšlenku svého kamaráda: „Tedy, jestli je nordická rasa ta nejlepší, a z nordické rasy je nejlepší německý národ a my jsme ti nejlepší Němci, pak jsme přece nejlepší na celém světě.“²⁸⁴ Tuto myšlenku však zastávali všichni.

Zajímavý byl výchovný rozpor mezi tendencí vychovat světažnalé, přemýšlivé vůdce a zároveň uchovat bezpodmínečnou poslušnost Adolfu Hitlerovi. Hans – Guter Zempelin vzpomíná: „Měli jsme se naučit myslet nezávisle, mít vlastní vůli, umět se prosadit a samostatně rozhodovat. To samozřejmě nešlo dohromady. Nemůžete být věřícím národním socialistou věrným vůdci a

---

²⁷⁵ Tamtéž, str. 230

²⁷⁶ Tamtéž, str. 230

²⁷⁷ Tamtéž, str. 232

²⁷⁸ KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 232 – 233

²⁷⁹ Tamtéž, str. 187

²⁸⁰ Tamtéž, str. 187

²⁸¹ Tamtéž, str. 188

²⁸² Tamtéž, str. 189

²⁸³ Tamtéž, str. 188 – 193

²⁸⁴ Tamtéž, str. 193

přítom kriticky uvažovat.²⁸⁵ Ideologie také narážela na realitu, když například jeden žák elitní školy v Oraniensteinu obdržel odpověď na otázku: jaké to je, když tu nejsou Židé? Odpověď, že velice špatně, protože obchod s dobyt看m úplně přestal fungovat.²⁸⁶ Samozřejmě nedokonalá Hitlerova ideologie představovala určité rozpory. Podle Mein Kampf se přece nemělo válčit na dvou frontách. Jak to, že podřadní židé toho tolik dokázali? Ale i vzory v podobě odulého feťáka Göringa, či alkoholika Leye, neodpovídali představovanému ideálu.²⁸⁷ (Ovšem o zbožštělém vůdci nikdo nepochyboval²⁸⁸).

Jak ve výsledku mohli asi vypadat absolventi takových škol? Podle Alberta Speera byli budoucí absolventi Škol Adolfa Hitlera pokládáni i v nacistických kruzích za „příliš bezohledné a arogantní.“²⁸⁹ Mizela účta ke starším i jiné standartní hodnoty.²⁹⁰

Chlapci byli drženi odtrženi od reality války. Trávili 12 měsíců v dolech, údajně kvůli sounáležitosti s podřízenými dělníky, až jim budou velet.²⁹¹ Poslední elitní škola byla postavena v únoru 1945 v župě Varta, tedy chvíli před koncem války.²⁹²

---

²⁸⁵ Tamtéž, str. 174

²⁸⁶ Tamtéž, str. 233 – 234

²⁸⁷ KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 234

²⁸⁸ Tamtéž, str. 235

²⁸⁹ Tamtéž, str. 173

²⁹⁰ BUTLER, Rupert. Hitlerova mladá garda Dějiny Hitlerjugend, Columbus 1996, ISBN 80-85928-42-6, str. 48

²⁹¹ KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 233

²⁹² Tamtéž, str. 242

4.3 Historické poslání a důraz na kolektivismus

Jak zmiňuje K. R. Popper, nesou veškeré organizace – včetně HJ – určité historické poslání, respektive jsou jeho součástí, kolektivistický charakter a tradicionalismus.²⁹³

Adolf Hitler píše v *Mein Kampf*, že kdyby Německý národ během historie dosáhl takového sjednocení jako ostatní národy, musel by vládnout zemi, přičemž by vládl v „míru, podepřenému nikoli palmovými větvemi uslzených pacifistických profesionálních plaček, ale založenému na vítězství meče národa vládců, uvádějícího svět do služeb vyšší kultury.“²⁹⁴

„Žije v nich vůle Vůdce, který jim dal slovo, jímž se řídí: ‚Nic pro nás, všechno pro Německo.‘“²⁹⁵ „... národně socialistický stát vychovával ve vojáckém duchu a služební horlivosti i ty nejmenší, a to podle hesla: Sám nejsi nic, tvůj národ je všechno!“²⁹⁶ Hans Buchholz (Napola Naumburg) říká: „Až do konce války jsem se učil za vlast umírat, ale ne pro ni žít. Tak silně nás ovládala myšlenka: ‚Ty nejsi nic, tvůj národ je všechno. Německo musí žít, i kdybychom my museli zemřít. Německo, ty zde budeš zářivě stát, i kdybychom my měli zhynout.‘“ Někdejší žák ústavu Koslin napsal na frontě svou závěť: „Kdybych měl padnout /také padl/, přeji si, aby se na tuto událost hledělo tak, čím skutečně je: jako nutná oběť, kterou jsem rád přinesl za vítězství Německa a za naplnění mého vojenského života.“²⁹⁷

Důraz na tradicionalismus byl znát v odporu k přicházející vlně swingové kultury. Říšské vedení HJ napsalo v hlášení ze září 1942: „Pohled na tanečnický byl otřesný. Ani jeden v páru netančil normálně. Slyšet bylo jen ten nejhorší swing. Někdy dva chlapci tančili s jednou dívkou, někdy několik párů vytvořilo kruh, chytlo se za ruce a skákalo, plácalo rukama a dokonce si tisklo zadní části hlav k sobě. Potom se ohnuli, až jim dlouhé vlasy zakryly obličej a lezli dokola prakticky po kolenou. Když skupina hrála rumbu, tanečníci se dostali do divoké extáze. ...Chlapci nabyli sebedůvěry díky svým dlouhým vlasům, které se jim často dotýkaly...“ následovalo

---

²⁹³ ECO, Umberto. Fourteen Ways of Looking at Blackshirt. Writing in *New York Review of Books*, 22 June 1995, pp.12-15. Excerpted in *Utne Reader*, November-December 1995, pp. 57-59. Dostupné na: http://www.themodernword.com/eco/eco_blackshirt.html

²⁹⁴ FROM, Erich. Strach ze svobody, vyd. 1. Praha: Naše vojsko, 1993, ISBN 80-7108-064-0, str. 120

²⁹⁵ KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 63

²⁹⁶ Tamtéž, str. 27

²⁹⁷ KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str 242

několik rozhořčení nad oblečením „swingující mládeže“, která byla v přímém rozporu s tradicionalismem a řádem nacistické říše.²⁹⁸

Jakési historické poslání výchovných celků právě předznamenal „...rasový ideolog Heinrich Himmler považoval otázku odchovu mladých árijců pro nové, vítězné Německo za posvátný úkol, jemuž je zapotřebí se věnovat s plnou vážností. Se stejným puntičkářstvím, ...se teď vrhl do šlechtitelského projektu Lebensborn a do zakládání levných domovů pro matky s dětmi.“²⁹⁹

---

²⁹⁸ BURLEIGH, Michael a WIPPERMANN, Wolfgang. Rasistický stát Německo 1933 – 1945, Cambridge University press 1991, Columbus 2008, ISBN 978-80-7249-261-9, str. 220-221

²⁹⁹ BUTLER, Rupert. Hitlerova mladá garda Dějiny Hitlerjugend, Columbus 1996, ISBN 80-85928-42-6, str. 68 – 69

4.4 Religiózní charakter a kvazi-náboženské prvky ve výchově nacistické mládeže

Vzhledem k tomu, že vyjma školy vyplňoval veškerý čas mladých Němců program HJ, spadá typická religiozita nacistické ideologie do procesu indoktrinace v této všeprostupující organizaci mladých.

„...mládež prožívá štěstí právě vaším jménem. Je to naše nesmrtelnost! Sieg Heil, náš führere.“ Řečnil Baldur von Schirach na shromáždění.³⁰⁰ „Tam, kde kázali víru v Hitlera, nemělo jiné náboženství místo. Výchovné ústavy nejprve výuku náboženství omezily a nakonec úplně zrušily.“³⁰¹ „Samozřejmě byla zrušena do té doby mnohde obvyklá ranní modlitba. Museli jsme přestat používat obvyklý pozdrav ‚pozdrav Bůh‘. V nové době se březským ‚heil‘ zdravil jiný bůh.“ Náboženství bylo odsunuto do pozadí, zatímco prestiž tělesné výchovy stoupala.³⁰²

Mysteriálizací smrti narušovali klasický evropský žebříček hodnot. Klaus Mauerhagen míní: „Smrt pro nás znamenala něco velikého, vznešeného. Jak se zpívalo v písni – Naše vlajka je víc než smrt. Ten, kdo jej pronesl nepřátelskými liniemi, byl hrdinou. A většina hrdinů padla s vlajkou hrdinskou smrtí. To bylo pro nás zvláštní, ačkoli jsme vůbec netušili, co smrt ve skutečnosti je.“³⁰³ Nacismus byl plný pravidelných obřadů, jako kultovní slavnost – pochod Nositelů řádu krve v čele s Hitlerem na památném místě nezdařeného Mnichovského puče. Velebení smrti prostupovalo i vyučování.³⁰⁴ Přednášel se verš ze ságy Edda: „Majetek zmírá, kmeny umírají. Ty sám umíráš jako ony. Jen jediné, vím, že žije věčně: slavné činy mrtvých.“³⁰⁵ „Hesla o domněle „sladké smrti za vůdce a vlast“ byla ďábelsky romantická. Ráj prý leží „ve stínu mečů.“ Zprávy o smrti kamarádů byly Hitlerovými žáky přijímány Holderlinovým hymnem: Poslové vítězství přicházejí: Bitva je naše! Jen žij, ó vlasti, a nepočítej mrtvé! Pro tebe, drahá, nepadl ani jeden navíc.“³⁰⁶ Z mrtvých se dělali mučedníci. První mučedníci také byli už během tzv. „Pivního puče“ – „Další sprška projektilů zabila příslušníka Jungsturmu. Budoucí Hitlerova

---

³⁰⁰ RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2, str. 59

³⁰¹ KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 224

³⁰² JANNY Josef, ...za vůdce, národ a otčinu?, NAŠE VOJSKO 2006, str. 22

³⁰³ KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 96-97

³⁰⁴ Tamtéž, str. 236

³⁰⁵ Tamtéž, str. 236

³⁰⁶ Tamtéž, str. 240)

mládež měla prvního mučedníka.³⁰⁷ „Norkus se dokonce coby nacistický ‚světec‘ dostal do kalendáře. Zasvěcen mu byl 24. Leden...“³⁰⁸ A to tak, že dokonce Pochod Adolfa Hitlera završil jako první na norimberském stadionu příslušník HJ třímající zkrvavenou zástavu – relikvii připomínající mučednickou smrt mnohých v čele s Herbertem Norkusem.³⁰⁹

Přijímací rituál probíhal v marienburském hradu. Rituál se spirituálním nádechem byl zakončen zpěvem Schirachovy Písně zástavy (resp. Praporu) „Naše zástava před námi vlaje, naše zástava představuje novou éru a naše zástava vede k věčnosti! Ano, naše zástava pro nás znamená víc než smrt!“³¹⁰ Dokonce přísaha Jungvolku měla určitý mysteriózní nádech, zněla: „Slibuji, že v Hitlerjugend budu vždy konat svou povinnost v lásce a věrnosti vůdci a naší vlajce. K tomu ať mi dopomáhá Bůh! Slova o boží pomoci byla později vyškrtuta. Ke spáse duší měla německé mládeži stačit láska a věrnost vůdci.“³¹¹

„V Hitlerjugend víra ve vůdce nahrazovala důvěru v nebeského otce. Rok svátků v HJ byl uspořádán podle kalendáře národně socialistických svátků a památných dnů. Počínal ‚Dnem uchopení moci‘ a pokračoval ‚Narozením vůdce‘ k výročí nezdařeného puče 9. Listopadu 1923. V tyto dny miliony mladých chlapců a dívek sloužili jako ministranti národního náboženství ve znamení nové svaté trojice: ‚Naším vyznáním je Německo! Naší vírou je vůdce! Naší vůlí je: svatá říše německé víry!‘“³¹² Kolem mytologizovaného Vůdce se rozprostírala religiózní aura, dokonce k němu existovaly určité modlitby - jedna inspirovaná otčenášem zní: „Adolfe Hitlere, jenž jsi nám velikým führerem, před Tvým jménem nechť se nepřítel třese, přijď třetí říše Tvá, buď jen vůle Tvá zákonem na Zemi. Nechť denně slyšíme tvůj hlas, řiď nás svým vůdcovstvím, neboť jsme poslušni až do konce života a svými životy samými. Chválíme tě, Heil Hitler!“³¹³

Namísto křesťanských svátků došlo k návratu svátků pohanských kultů. Místo Vánoc se slavily Juletidy norských Vikingů, místo Velikonoc jarní rovnodennost. Jiné ceremonie a rituály byly

---

³⁰⁷ BUTLER, Rupert. Hitlerova mladá garda Dějiny Hitlerjugend, Columbus 1996, ISBN 80-85928-42-6, str. 30

³⁰⁸ RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2, str. 33

³⁰⁹ Tamtéž, str. 59

³¹⁰ Tamtéž, str. 39

³¹¹ KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 24

³¹² Tamtéž, str. 89-90

³¹³ RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2, str. 57

přetvářeny, aby sloužily nacismu.³¹⁴ Georg Beckmann o tom vypráví: „Dvakrát ročně jsme slavili slunovrat. Byl zapálen velký oheň. Před nastoupenými formacemi strany pronášel Sturmbannführer nebo Gefolgshaftsführer sugestivní projevy o našich předcích. Už to mělo náboženský ráz. My chlapci jsme pak předváděli germánské mečové tance. A když oheň dohořival, chlapci a dívky se podle starého germánského zvyku brali za ruce a ve dvojicích přes něj skákali.“³¹⁵ Taktéž dýky, fasované novými členy Jungvolku byly obestřeny jistým kultem: „Kult dýky zašel tak daleko, že se směla vytáhnout z pochvy pouze při čištění.“³¹⁶ August Heissmeyer kolektivistickou nacistickou víru formuloval takto: „Nejde o osobní spásu jedné duše, nýbrž jen o to, co bude z Německa.“ Novému náboženství se u dětí postupně dařilo vytlačit úřadující křesťanství. Důkazem o tom je, že „V roce 1942 z 6093 jejich (Hitlerových internátů) žáků věřil v Boha jen každý čtvrtý.“³¹⁷

---

³¹⁴ Tamtéž, str. 57

³¹⁵ KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1, str. 90

³¹⁶ Tamtéž, str. 214

³¹⁷ Tamtéž, str. 226

Shrnutí

Bakalářská práce ,Totalitní výchova v Německu mezi lety 1933 a 1945‘ pojednává o praktikách totalitní výchovy na příkladě školství a mládežnické organizace HJ v německém nacistickém státě. Zároveň poukazuje na prostupnost obecných totalitních rysů do výchovných metod.

V první části práce je totalita vymezena několika předními autory. Ve druhé části jsou zmíněny konkrétní praktiky vycházející z dobových záznamů a vzpomínek pamětníků.

Ze srovnání obou částí vyplývá, že při studiu totalitárních metod výuky je vhodné vycházet předně z odborníků zabývajících se totalitou obecně.

5. Závěr

Na základě výše uvedeného vyplývá, že obecné prvky totalitarismu se ve výchově a vzdělávání nejen projevují, ale že vychovávání nových přívrženců je pro rozvoj totality naprosto zásadní. Je nutné vytvářet čerstvé, poslušné a plně indoktrinované síly. Jedince, jež slepě, vedeni svou pseudovírou, poslouchají na slovo svého vůdce. Ti mají v budoucnu tvořit centrum mocenského aparátu vládnoucí strany. Mládežnická organizace a monopolní výchova podrobuje děti ideologické manipulaci se značným úspěchem, neboť odpor můžeme, alespoň dle dobových záznamů, považovat za zcela vyjmečný.

Dnešní situace, vzhledem k politickým úspěchům extrémně pravicových stran v Řecku, Maďarsku, či Francii, opět nutí k zamyšlení nad přetrvávající aktuálností tématu. Neměli bychom zapomínat, že nacismus se v Německu dostal k moci, téměř, zcela legální cestou.

Demokracie je křehká a nedokonalá. Jak údajně prohlásil W. Churchill: „No one pretends that democracy is perfect or the all-wise. Indeed, it has been that democracy is the worst form of government except all those other form that have been tried from time to time.“³¹⁸

Osobně se ztotožňuji s názorem B. Russela, že v „obraně demokracie“ hraje pedagog naprosto zásadní roli.³¹⁹

Zároveň nesouhlasím s názorem, že totalita je nutně spjata s idealistickou linií filozofie navazující na Platóna, jako to tvrdí například zmíněný K. R. Popper. Naopak bych se obával možnosti vzniku moderní totality, řekněme západního postkapitalistického typu. Platónův stát naproti tomu vnímám jako alegorickou utopii, jejíž poslání nespočívá v přesném návodu na fungující stát.

Domnívám se, že výchova by měla být vedena v co nejliberálnějším duchu. Proto je důležité znát manipulativní postupy, které totality užívají během výchovy a vzdělávání dětí a mládeže a nechat se jimi poučit. Věřím, že se mi tímto podařilo připomenout podstatnost tzv. „Antiautotirativní pedagogiky“, která vzniká prakticky jako reakce právě na výchovu totalitní a jež je veřejnosti přiblížena například v knize Výchova a manipulace od Aliny Wróbelové³²⁰ i jiných „alternativních“ přístupů k výchově.

---

³¹⁸ Viz. http://en.wikiquote.org/wiki/Winston_Churchill Osobně bych to přeložil: „Nikdo netvrdí, že demokracie je dokonalá, či všemoudrá. Ve skutečnosti je to ta nejhorší forma vlády, vyjma všech ostatních forem, které se čas od času zkouší.“

³¹⁹ RUSSELL, Bertrand, Robert E EGNER a Lester E DENONN. The basic writings of Bertrand Russell. New York: Routledge, 2010, s. 415. ISBN 0-203-87539-7. Podrobněji: http://books.google.cz/books?id=Lm58AgAAQBAJ&pg=PA413&lpg=PA413&dq=bertrand+russell+the+function+of+a+Teacher+Teaching,+more+even+than+most+other+profession,+has+been&source=bl&ots= BowlVNjxUW&sig=S2iAN4GWGtDxf4wtvTX7kqaP6A&hl=cs&sa=X&ei=zJvDU8_aDsfZ0QXLI4CYAg&ved=0CB8Q6AEwAA#v=onepage&q=bertrand%20russell%20the%20function%20of%20a%20Teacher%20Teaching%2C%20more%20even%20than%20most%20other%20profession%2C%20has%20been&f=false.

³²⁰ WRÓBEL, Alina. Výchova a manipulace. Praha: Grada Publishing, a. s. 2008, ISBN 978-80-247-2337-2, str. 127 - 132

Dle mého soudu, je tedy třeba především vychovávat lidskou bytost se smyslem pro svobodu a podstatnost plurality názorů. Člověka, který bude schopen odolat svodům totalitních stran ve svobodném hlasování. Takového člověka, jež se rozhoduje v rámci napětí mezi legalitou a legitimitou.

Seznam Literatury:

- ARENDTOVÁ Hannah, Původ totalitarismu I – III, OIKOYMENH Praha 1996, ISBN 80 – 86005-13-5
- ARON, Raymond. Demokracie a totalitarismus, 2. Vyd. Brno: Atlantis, 1993, ISBN 80-7108-064-0
- BURLEIGH, Michael a WIPPERMANN, Wolfgang. Rasistický stát Německo 1933 – 1945, Cambridge University press 1991, Columbus 2008, ISBN 978-80-7249-261-9
- BUTLER, Rupert. Hitlerova mladá garda Dějiny Hitlerjugend, Columbus 1996, ISBN 80-85928-42-6
- BUTLER, Rupert. SS – Hitlerjugend Historie 12. Divize SS 1943-45, Svojtka a Co. S.r.o. 2005, ISBN 80-7237-842-2
- DANICS, Štefan; Úvod do politologie na PA ČR, Praha 2006
- FROM, Erich. Strach ze svobody, vyd. 1. Praha: Naše vojsko, 1993, ISBN 80-7108-064-0
- JANNY Josef, ...za vůdce, národ a otčinu?, NAŠE VOJSKO 2006
- KASÍKOVÁ, Hana; VALIŠOVÁ, Alena. Pedagogika pro učitele. 2., rozšířené a aktualizované vydání. Odpovědná redaktorka POKORNÁ Dana. Praha: Grada, 2011, ISBN 978-80-247-3357-9
- KNOPP, Guido. Hitlerova mládež Ztracená generace, Euromedia Group, k. s. 2003, ISBN 80-249-0276-1
- MAIER Hans, Politická náboženství Totalitní režimy a křesťanství; Centrum pro studium demokracie a kultury 1999; ISBN 80 – 85959-43-7
- POPPER Karl Reimond, Otevřená společnost a její nepřátelé I.; OIKOMEN Praha 1994, ISBN 80-85241-53-6
- POPPER Karl Reimond, Otevřená společnost a její nepřátelé II.; OIKOMEN Praha 1994, ISBN: 80-85241-54-4
- RALPHOVÁ-LEWISOVÁ, Brenda. Hitlerova mládež Hitlerjugend ve válce a míru 1933-1945, Svojtka a Co. 2001, ISBN 80-7237-386-2,
- SINGULE František, Současné pedagogické směry a jejich psychologické souvislosti, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1992, ISBN 80-04-26160-4
- SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. 2., rozšířené a aktualizované vydání. Odpovědná redaktorka KOUTNÁ Zuzana. Praha: Grada, 2007, ISBN 978-80-247-1821-7
- WRÓBEL, Alina. Výchova a manipulace. Praha: Grada Publishing, a. s. 2008, ISBN 978-80-247-2337-2

Další zdroje:

BURLEIGH Michael. Třetí říše, Nové dějiny. Argo 2008. přeložil Petr Páleký, ISBN 978-80-257-0054-9

ECO, Umberto. Fourteen Ways of Looking at Blackshirt. Writing in *New York Review of Books*, 22 June 1995, pp.12-15. Excerpted in *Utne Reader*, November-December 1995, pp. 57-59. Dostupné na: http://www.themodernword.com/eco/eco_blackshirt.html

RUSSELL, Bertrand, Robert E EGNER a Lester E DENONN. The basic writings of Bertrand Russell. New York: Routledge, 2010, s. 415. ISBN 0-203-87539-7. Podrobněji:

http://books.google.cz/books?id=Lm58AgAAQBAJ&pg=PA413&lpg=PA413&dq=bertrand+russell+the+function+of+a+Teacher+Teaching,+more+even+than+most+other+profession,+has+been&source=bl&ots=BowIVNjxUW&sig=S2iAN4GWGtDxf4wtvvTX7kqaP6A&hl=cs&sa=X&ei=zJvDU8_aDsfZ0QXLl4CYAg&ved=0CB8Q6AEwAA#v=onepage&q=bertrand%20russell%20the%20function%20of%20a%20Teacher%20Teaching%2C%20more%20even%20than%20most%20other%20profession%2C%20has%20been&f=false,

Steinhoff Hans: Hitlerjunge Quex. Německo 1933 viz. <https://archive.org/details/1933-Hitlerjunge-Quex>

SÜSS Dietmar a SÜSS Winfried. Třetí říše, Úvod do studia. Naše vojsko 2012. přeložil Josef Otáhal, ISBN 978-80-206-1299-1

http://en.wikiquote.org/wiki/Winston_Churchill